

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Socialinės pedagogikos magistrantūros studijų programa

Inga Kazakauskaitė

**SOCIOMETRINIO IR ŽMOGAUS PIEŠINIO METODŲ DERINIMAS KAIP
GALIMYBĖ IDENTIFIKUOTI VAIKŲ GLOBOS NAMŲ UGDYTINIŲ
SANTYKIŲ PROBLEMAS**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė –
doc. dr. Asta Vaitkevičienė*

2013

Magistro darbo santrauka

Darbe analizuojant socialinės sąveikos ir grupės sampratas, socialinės sąveikos sampratą socializacijos teorijų aspektu, atlikta teorinė socialinės sąveikos grupėje analizė.

Taikant sociometrinių ir žmogaus piešinio metodus buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas – ištirti vaikų globos namų ugdytinių santykių ypatybes, dalykas – vaikų globos namų ugdytinių santykių problemų identifikavimas tarpusavyje derinant sociometrinių ir žmogaus piešinio metodus.

Tyrime dalyvavo 25 vienerių Marijampolės apskrįčiai priklausančių vaikų globos namų ugdytiniai.

Empirinėje dalyje nagrinėjamos vaikų globos namų ugdytinių santykių ypatybės – santykių savybės, jų struktūra, tarpusavio santykių ypatybes sąlygojantys ugdytinių asmenybiniai bruožai.

Svarbiausios empirinio tyrimo išvados:

Identifikuotos šios vaikų globos namų ugdytinių santykių konfliktinės sritys, santykių problemos: darbo kriterijumi grįstoje veikloje nustatyta abipusė antipatija tarp 10-o informanto ir 15-os informantės, vienpusė simpatija ir grįžtamoji vienpusė antipatija tarp 1-os ir 11-os informančių, 3-io ir 18-o informantų, tarp 10-o ir 14-o informantų; formalios užduoties atlikimo veikloje nustatyta abipusė antipatija tarp 3-io ir 24-o informantų, vienpusė simpatija – grįžtamoji vienpusė antipatija tarp 7-os ir 15-os informančių; poilsio kriterijumi grįstoje veikloje nustatyta abipusė antipatija tarp 8-os ir 9-os informančių, vienpusė simpatija ir grįžtamoji vienpusė antipatija tarp 11-os ir 13-os informančių, tarp 17-o ir 19-o informantų.

Pagrindinės sąvokos: simpatija, antipatija, sociometrinis statusas, ambivalentiškumas, demonstratyvumas, depresija, depresinė būseną, ekstraversija, intraversija, introversija.

Turinys

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas	4
1 skyrius. SOCIALINĖS SĄVEIKOS GRUPĖJE TEORINĖS ĮŽVALGOS	7
1.1. Socialinės sąveikos grupėje ypatybės.....	7
1.2. Grupės santykių struktūra grindžiama jos narių sociometriniais statusais.....	12
2 skyrius. VAIKŲ GLOBOS NAMŲ UGDYTINIŲ SANTYKIŲ YPATYBIŲ EMPIRINIS TYRIMAS	16
2.1. Tyrimo metodika.....	16
2.2. Tyrimo rezultatų analizė.....	20
2.2.1. Sociometrinės apklausos duomenų analizė.....	20
2.2.2. Žmogaus piešinių analizė.....	35
2.3. Vaikų globos namų ugdytinių santykių problemų identifikavimas	42
Išvados	44
Literatūra	45
Summary	50
Priedai	51

Įvadas

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas. Tėvų globos netekusių vaikų klausimas yra viena iš opiausių Lietuvos valstybės problemų. Kuomet vaikai šeimoje patiria nepriežiūrą ar prievartą, tėvų psichologinį, fizinį smurtą, jiems augti tokioje šeimoje tampa nebesaugu. Dėl laikino ar nuolatinio šeimos aplinkos netekimo vaikas turi teisę į valstybės teikiamą apsaugą ir paramą. Be tėvų globos likusių vaikų priežiūra ir auklėjimas tampa vaikų globos institucijų prioritetu.

Vaikų globos namų ugdytiniais dažnai tampa socialinės rizikos šeimose augantys vaikai. Remiantis oficialia statistika (2013) duomenimis, 2011 m. socialinės rizikos šeimų grupei buvo priskiriamos 10 608 šeimos, tėvų globos neteko 2 305 vaikai. Leliūgienės (2002) teigimu, intensyviausiai socializacijos procesas vyksta vaikystėje ir jaunystėje. Tuomet kyla klausimai: kokią socialinę patirtį, vertybes, elgesio bei bendravimo modelius, nuostatas socialinės rizikos šeimose augančioms atžaloms perteikia pirmieji jų socializacijos agentai? kaip tokiose šeimose augę, o vėliau į globos namus patekę vaikai gyvena kartu? Juk vaikų globos namuose gyvenančių auklėtinių grupė yra specifinis darinys, susidedantis iš skirtingose socialinėse terpėse augusių, skirtingas socialines patirtis įgijusių bei skirtingus išgyvenimus ir traumas patyrusių individų. Tik socialinės sąveikos su kitais grupės nariais metu globotiniai įgyja savimone, savivertės jausmą, konstruoja savo tapatumą, įgauna atitinkamą bendravimo patirtį, ugdo gebėjimą kurti tarpusavio ryšius. Todėl globotinių tarpusavio santykių pobūdis, kokybė bei struktūra tampa reikšminga dedamąja analizuojant vaikų globos namuose augančių vaikų socialines bei psichologines problemas. Tačiau moksliniame diskurse analizuojamos tik šios probleminės sritys: Rupkuvienė, Pociūtė (2008) nagrinėjo vaikų globos namų auklėtinių vertybines orientacijas, Kavolius (2008) identifikavo vaikų globos namų ugdytinių mokymosi motyvacijos problemą ir pateikė jos sprendimo galimybes, Tamašauskienė (2008) analizavo vaikų, gyvenančių globos namuose, asmenybines nenoro mokytis priežastis, Šlušlienė (2008) įvertino vaikų, gyvenančių globos namuose, igūdžius saugoti savo sveikatą, Samašonok, Gudonis ir Žukauskienė (2005) atskleidė globos namų auklėtinių adaptacijos mokykloje ypatumus, palygino globos institucijose ir pilnose šeimose gyvenančių paauglių kognityvinių strategijų, elgesio bei emocinių problemų ypatumus (2006). Kaffemanienė, Tumelytė (2008) tyrė vaikų globos namų auklėtinių laisvalaikį ir popamokinį užimtumą, Čepukienė, Pakrosnis (2008) analizavo vaikų globos namuose gyvenančių paauglių psichologinio ir socialinio funkcionavimo sunkumus lemiančius veiksnius. Socialinių tyrimų, kurie analizuotų vaikų globos namuose gyvenančių vaikų tarpusavio santykius, atspindėtų globotinių grupės santykių struktūrą, mokslinėje literatūroje nepavyko aptikti.

Vaikų globos institucijų tikslas yra sukurti saugią, ugdytinių raidos poreikius atitinkančią aplinką, todėl svarbiausias institucijos veiklos uždavinys – darnūs ir konstruktyvūs globotinių

tarpusavio santykiai. Siekiant įgyvendinti šį uždavinį visų pirma tikslinga iširti susiformavusius vaikų globos namų ugdytinių santykius, jų savybes bei struktūrą, kas sudarys palankias sąlygas tiesiogiai su vaikų globos namų ugdytiniais dirbantiems darbuotojams numatyti efektyvesnio grupės valdymo, koordinavimo galimybes. Vaikų globos namuose dirbančiam socialiniam pedagogui itin reikšminga identifikuoti egzistuojančias ugdytinių santykių problemas, kad galėtų vykdyti sėkmingą, efektyvią intervenciją.

Probleminiai klausimai: kokiomis savybėmis pasižymi vaikų globos namų ugdytinių santykiai, jų struktūra? kokios tarpusavio santykių problemos susiformuoja vaikų globos namų ugdytinių socialinės sąveikos metu?

Tyrimo objektas – vaikų globos namų ugdytinių santykių ypatybės.

Tyrimo tikslas – iširti vaikų globos namų ugdytinių santykių ypatybes.

Tyrimo dalykas – vaikų globos namų ugdytinių santykių problemų identifikavimas derinant sociometrinį ir žmogaus piešinio metodus.

Uždaviniai:

1. Aptarti socialinės sąveikos grupėje teorinius aspektus, pateikiant socialinės sąveikos ir grupės sampratą, analizuojant socialinės sąveikos sampratą socializacijos teorijų aspektu.
2. Parengti vaikų globos namų ugdytinių santykių savybių, struktūros ir ugdytinių asmenybinių bruožų empirinio tyrimo metodiką.
3. Derinant sociometrinės apklausos ir žmogaus piešinių analizės duomenis identifikuoti vaikų globos namų ugdytinių santykių problemas.

Informantai. Tyrimo imtis formuota netikimybinės patogiosios atrankos būdu, kuomet remiantis patogumo kriterijumi pasirinkti vienerių Marijampolės apskrįčiai priklausančių vaikų globos namų ugdytiniai. Iš 39 vaikų globos namuose gyvenančių ugdytinių netikimybinės kriterinės atrankos būdu, nustačius esminius tyrimo dalyvių atrankos kriterijus – mokyklinio amžiaus ugdytinis (žr. 1 priedo 1 lentelę), gebantis piešti ir nurodytos veiklos atveju pasirinkti kitą tyrimo dalyvį; ugdytinis, turintis minimalų, Žakaičio (2010) teigimu 2-3 mėnesių trukmės, priklausymo grupei patirties laikotarpį (žr. 1 priedo 1 lentelę) – atrinkti 24 tyrimo dalyviai. Jų tarpe yra šeši pogrupiai biologinių ryšių atžvilgiu (žr. 1 priedo 2 lentelę). 2013 metų balandžio 23 dieną vykdytos sociometrinės apklausos metu gauti duomenys, jog vienas mokyklinio amžiaus tyrimo dalyvis tam tikroje veiklos srityje pasirinko ikimokyklinio amžiaus tyrimo dalyvį. Pastarąjį, atsižvelgiant į minėtųjų tyrimo dalyvių abipusio ryšio galimybę, nuspręstą įtraukti į tyrimo imtį. Todėl atrinkta pradinė 24-ių tyrimo dalyvių imtis empirinio tyrimo vykdymo metu pakeista į 25-ių tyrimo dalyvių skaičiaus imtį.

Tyrimo metodologija ir metodai. Tyrimo tikslui įgyvendinti pasirinkta kokybinė tyrimo prieiga. Kokybinis tyrimas, Kardelio (2002) nuomone, įgalina sistemingą, nestruktūruotą pasirinkto

objekto tyrimą natūralioje aplinkoje, Žydžiūnaitės (2001) nuomone, suteikia galimybę sistemingai rinkti subjektyvią informaciją tyrėjo minimaliai kontroliuojamomis procedūromis. Atsižvelgiant į tyrimo dalyvius – įvairaus amžiaus vaikų globos namų ugdytinius, siekiant patikimų tyrimo rezultatų tikslinga tyrimą vykdyti natūralioje, tyrimo dalyviams įprastoje aplinkoje bei informaciją rinkti jų nesuvaržančiomis, minimaliai kontroliuojamomis procedūromis. Teorinis problemos tyrimas atliktas mokslinės literatūros, artimos nagrinėjamai tyrimo temai, apžvalga ir analize. Empirinis problemos tyrimas atliktas taikant sociometrinio bei žmogaus piešinio metodus, naudojant sociometrinės apklausos testo ir žmogaus piešinio testo informacijos rinkimo instrumentus.

Pagrindinių sąvokų žodynėlis

Simpatija – potraukis, priėjauta, palankumas (Leonavičius, 1993).

Antipatija – nepalankumo, pasibjaurėjimo jausmas (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas).

Sociometrinis statusas – atskiro grupės nario surinktas pasirinkimų skaičius, taikant sociometrinį metodą (Leonavičius, 1993).

Ambivalentiškumas – dvilypumas; priešišku tendencijų (išgyvenimų, siekių, įsivaizdavimų ir pan.) egzistavimas vienu metu (Vengeris, 2007).

Demonstratyvumas – padidėjęs dėmesio sau poreikis, siekimas visada būti dėmesio centre (Vengeris, 2007).

Depresija, depresinė būseną – patologinis nuotaikos smukimas ir aktyvumo sumažėjimas (Vengeris, 2007).

Ekstraversija – komunikabilumas, polinkis į plačius kontaktus (Vengeris, 2007).

Intraversija – asmens savybė, kuri reiškiasi didesniu dėmesiu sau negu aplinkai ir praktinei veiklai, priešinga intraversijai (Vengeris, 2007).

Introversija – uždarumas, didelis išrankumas, su kuo bendrauti (Vengeris, 2008).

Magistro darbo struktūra. Ši magistro darbą sudaro santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (51 šaltiniai), santrauka anglų kalba. Tyrimo duomenis iliustruoja 6 paveikslai. Prieduose pateikiamos lentelės su vaikų globos namų ugdytinių charakteristikomis, ugdytinių pogrupiais biologinio ryšio atžvilgiu, sociometrinio testo pavyzdys, informantų užpildytų sociometrinių testų kopijos, pasirinkimų sociomatrikos Tortadienio šventės rengimo, rašinio lietuvių kalbos pamokai rašymo, poilsavimo vasaros stovykloje atvejais, informantų sociometrinių statusų pagal pirmąjį, antrąjį bei trečiąjį testo kriterijus skaičiavimai. Darbo apimtis – 49 puslapiai.

1 skyrius. SOCIALINĖS SĄVEIKOS GRUPĖJE TEORINĖS IŽVALGOS

1.1. Socialinės sąveikos grupėje ypatybės

Leonavičius (1993) socialinę sąveiką apibrėžia kaip mažiausiai dviejų žmonių socialinio bendravimo formą, kurios metu individai vienas kitą sistemingai veikia, prisitaiko vienas prie kito, neretai įsigali jų tarpusavio supratimas ir solidarumas. Pateiktame socialinės sąveikos apibrėžime nurodoma pastarosios egzistavimo prielaida – mažiausiai dviejų asmenų buvimas, įgalinantis tarpasmeninės sąveikos formavimąsi, tarpusavio ryšio kūrimą. Žmonių tarpasmeninio bendravimo metu atsiradusi tarpusavio įtaka, prisitaikymas, dažnai išivyraujantis supratimas ir solidarumas yra vykstančios socialinės sąveikos apraiškos, asmenų sąveikavimo rezultatas. Leonavičiaus pateiktame apibrėžime akcentuojama nuoseklia, darnia tarpusavio įtaka ir prisitaikymu, dažnai supratimo ir solidarumo įsigalėjimu pasižyminti bendravimo forma. Tokie apibūdintos bendravimo formos akcentai inicijuoja socialinę sąveiką identifikuoti vykstant nuosekliai, pozityviai našiam sąveikavimo procesui. Tokiu atveju kyla klausimas – ar, atsižvelgiant į analizuojamą socialinės sąveikos apibrėžimą, asmenų bendravimą, kurio metu vyksta priešinimasis kito įtakai, atisakoma prisitaikyti, konfliktuojama, derėtų identifikuoti kaip socialinę sąveiką? Juk bet kokiame atveju, ar asmenys taikstosi vienas prie kito, ar stengiasi išvengti kito įtakos, jie sąveikauja tarpusavyje. Pateikiant socialinės sąveikos apibrėžimą yra vienodai reikšmingi tiek tarpusavio supratimas, solidarumas, tiek asmenų nesusikalbėjimas, tarpusavio priešprieša, todėl akcentuoti tik pozityvumu pasižyminčias socialinės sąveikos išraiškas nėra tikslinga. Analizuodama socialinės sąveikos sampratą Sharma (2007) teigia, jog socialinė sąveika nustatoma tada, kai du visuomenės nariai pradeda kontaktuoti, sąveikauti. Autorė, pateikdama socialinės sąveikos pavyzdį – vyro ir moters sąveiką – akcentuoja, jog jų sąveikavimo metu gali pasireikšti simpatija arba antipatija, bendradarbiavimas arba konfliktas. Tokios visuomenę sudarančių narių tarpusavio sąveikos lemia jų socialinius santykius. Atsižvelgiant į tai galima teigti, jog Sharma tokias sąveikavimo išraiškas kaip simpatija ir antipatija, bendradarbiavimas ir konfliktas laiko vienodai reikšmingomis, lygiavertėmis socialinės sąveikos identifikacinėmis savybėmis.

Gist (cit. Sharma, 2007) teigia, jos socialinė sąveika yra abipusė įtaka, kurią žmonės vienas kitam sukelia per tarpusavio sužadimus ir reakcijas. Pastarasis socialinės sąveikos apibūdinimas akcentuoja sąveikos dalyvių tarpusavio įtaką, kuomet asmenys vienas kitą sužadina reaguoti. Šiuo atveju identifikuojant socialinę sąveiką reikšmingiausiu skiriamuoju akcentu tampa tarpusavio įtaka, kuomet vienas asmuo yra tarsi stimulus, sužadantis kito asmens reakcijas. Taip atspindima tarpasmeninio sąveikavimo proceso struktūra.

Green (cit. Sharma, 2007) nuomone, kalbant apie socialinę sąveiką turima omenyje abipusė įtaka, kuri pasireiškia tarp individų ir grupėje stengiantis išspręsti problemas bei siekiant tikslų.

Šiame socialinės sąveikos apibrėžime taip pat akcentuojama abipusės įtakos svarba, nurodomos tarpusavio įtakos pasireiškimo aplinkybės, t.y. siekiant spręsti iškilusias problemas, įgyvendinti siekiamus tikslus. Toks socialinės sąveikos apibūdinimas inicijuoja tarpasmeninę sąveiką identifikuoti individams ar grupės nariams veikiant vieniems kitus problemų sprendimų, tikslų siekimo metu.

Eldredge, Merril (cit. Sharma, 2007) nuomone, socialinė sąveika yra bendras procesas, kuriame du ar daugiau asmenų dalyvauja prasmingame bendravime, dėl kurio kinta jų elgesys, nors ir nelabai žymiai. Šiame socialinės sąveikos apibūdinime nurodomas dviejų ar daugiau nei dviejų asmenų, tam tikrą paskirtį, prasmę turintis bendravimo procesas, savo ruožtu bent minimaliai keičiantis bendraujančiųjų elgesį. Šiuo atveju socialinė sąveika atspindima kaip socialinis procesas, kurio metu tikslingas asmenų bendravimas sąlygoja jų pačių elgesio kitimus tolimesnio bendravimo metu.

Gillin, Gillin (cit. Sharma, 2007) kalbėdamos apie socialinę sąveiką remiasi socialiniais santykiais visų rūšių veiklose – dinaminiais visų rūšių santykiais – nesvarbu ar šie santykiai egzistuoja tarp pavienių asmenų, ar tarp dviejų grupių, ar tarp grupės ir asmens priklausomai nuo aplinkybių. Autorės socialinės sąveikos pagrindu laiko skirtinguose sąveikavimo lygmenyse, t.y. tarp asmenų, tarp grupių, tarp grupės ir asmens, kintančius tarpusavio santykius. Remiantis šiomis mokslininkų išvalgomis galima daryti prielaidą, jog minėtuose lygmenyse besivystantys ir nuolat kintantys santykiai identifikuojami kaip socialinė sąveika.

Atsižvelgiant į aptartas socialinės sąveikos sąvokas bei jos apibūdinimus, galima teigti, jog mokslininkai socialinę sąvoką apibrėžia skirtingai akcentuodami įvairius sąveikavimo aspektus: Leonavičius (1993) ir Sharma (2007) pabrėžia socialinei sąveikai būtiną dviejų asmenų skaičių, įvardija galimas socialinės sąveikos apraiškas – supratimą, solidarumą, simpatiją, antipatiją, bendradarbiavimą, konfliktą; akcentuoja sąveikavimo metu pasireiškiančią abipusę įtaką, Gist teigimu, atsirandančią per tarpusavio sužadinius ir reakcijas, Green nuomone, susiformuojančią problemų sprendimo, tikslų siekimo metu; Eldredge ir Merril pabrėžia sąveikavimui būtiną dviejų asmenų skaičių, tuo pačiu, įvardindamos bendravimą, keičiantį sąveikos dalyvių elgesį, nurodo ir tarpusavio įtaką; Gillin ir Gillin socialinę sąveiką prilygina kintantiems tarpusavio santykiams tarp asmenų, grupių, asmens ir grupės.

Nors ne visi mokslininkai išskiria socialinei sąveikai reikštis būtiną mažiausiai dviejų asmenų skaičių, tačiau visuose pastarųjų pateiktose sąvokose ir apibūdinimuose galima išvengti minėtąją socialinės sąveikos prielaidą, slypinčią už abipusės įtakos, bendravimo sąvokų, savo ruožtu nurodančių mažiausiai dviejų sąveikaujančių asmenų buvimą. Tai glaudžiai siejasi su grupės sąvoka. Juk du tarpusavyje sąveikaujantys žmonės sudaro mažą grupę, kurią vokiečių sociologas Simmel (cit. Kuznecovienė, 2003) pavadino diada, išskirdamas šiuos pagrindinius jos bruožus:

diadoje dėmesys pasiskirsto tik tarp dviejų žmonių, todėl sąveikos šioje grupėje yra labai intensyvios; diados, lyginant su kitomis didesnėmis grupėmis, pasižymi mažesniu stabilumu, nes pastarosios egzistavimas priklauso tik nuo dviejų žmonių, kurie dėl grupės išlikimo privalo nuolatos dėti pastangas, t.y. aktyviai dalyvauti tarpusavio sąveikoje.

Atsižvelgiant į tai, jog socialinei sąveikai pasireikšti būtini mažiausiai du asmenys, galintys tarpusavyje užmegzti ryšį, galima daryti prielaidą, jog mokslininkai pateikdami socialinės sąveikos apibrėžtį paraleliai nukreipia į sąveikaujančių asmenų grupę, joje vykstančios sąveikos struktūrą, sąveikos išraiškas – išsivystančius grupės narių santykius. Todėl tiriant socialinės sąveikos vyksmą yra tikslinga analizuoti grupės sampratą, pateikiančią išsamesnės informacijos grupės narių tarpusavio sąveikos atžvilgiu.

Kalbant apie grupės sampratą pastebima, jog moksliniame diskurse šiuo klausimu nėra vieningos nuomonės. Savanevičienės, Šilingienės (2005) nuomone, grupė yra nevienalytis reiškinytis ir nėra paprasta asmenų visuma, nes grupės nariai – tai žmonės su skirtingomis asmeninėmis savybėmis, skirtingais individualiais poreikiais bei elgsenos standartais, savita pasaulėžiūra. Autorės akcentuoja grupės sudėties heterogeniškumą, grupę perteikia kaip fenomenalų reiškinį, kurio metu sąveikauja skirtingos asmenybės. Būtent grupę sudarančių narių asmenybių skirtybės lemia juos tarpusavyje apjungiančios sąveikos unikalumą, kiekvienos grupės atveju savitą jos narių santykių raidą, kitimą. Broom ir kt. (1992, p.9) teigdami, jog grupė – tai žmonės, kuriuos suartina bendri interesai arba bendra priklausomybė, o jų santykiai ir lūkesčiai skiria nuo kitų, reikšmingesniu dėmeniu laiko ne grupės sandaros heterogeniškumo aspektą, bet atskirus asmenis suvienijančią tarpusavio bendrybę. Bendri interesai ar bendra priklausomybė bus grupės narių sąveikos pagrindas, kiekvieno asmens motyvas palaikyti ryšį su grupės nariais, dalyvauti bendroje grupės veikloje. Tai savo ruožtu sąlygos grupės narių sąveikos efektyvumą bendros veiklos atžvilgiu. Broom ir kitų autorių nuomone, narių santykiai, jų lūkesčiai funkcionuoja kaip grupės tapatumo dalis, išskirianti tos grupės narius kitų asmenų, kitų grupių tarpe.

Kepalaitės (2008) teigimu, vieni mokslininkai kaip svarbiausią grupės bruožą įvardina tarpasmeninę grupės narių sąveiką, akcentuodami, kad grupę sudaro tik vienus su kitais sąveikaujančių individų bendrija, kiti mokslininkai teigia, kad būtina sąlyga žmonių bendriją vadinti grupe yra narystės suvokimas. Pasak psichologo Lewin (cit. Savanevičienė, Šilingienė, 2005) pagrindiniai grupę identifikuojantys kriterijai yra tiesioginė tarpusavio sąveika, kuomet kiekvieno grupės nario elgsena daro įtaką kitiems bei tarpusavio priklausomybė, kada bendros visumos nariai, tenkindami savo poreikius ar siekdami asmeninių tikslų, priklauso vienas nuo kito.

Merton (cit. Leonavičius, 2003) grupę apibūdino kaip visumą žmonių, kuriuos vienija tam tikri specifiniai santykiai, kurie suvokia savo priklausymą tai grupei ir kurie kitų žmonių yra priskiriami tai grupei. Mokslininkas akcentuoja ne tik specifinėmis savybėmis pasižyminčią grupės

narių tarpusavio sąveiką, individų jaučiamą priklausymo grupei jausmą, bet ir aplinkinių atpažįstamą grupės narių identiškumą.

Light, Calhoun ir Keller (cit. Pruskus, 2003) skiria keturis esminius socialinės grupės bruožus, t.y. būdingas narių sąveikos reguliarumas; narių sąveiką struktūrizuoja jų padėtys bei vaidmenys; nariai laikosi panašių normų, tikslų ir vertybių; narystė tampa kiekvieno grupės nario socialinio tapatumo dalimi.

Pasak Savanevičienės ir Šilingienės (2005), vykstant socialinei sąveikai grupėje tarp jos narių užsimezga dvejopo tipo santykiai:

- Pirmu atveju tarpusavio sąveika grindžiama betarpiškais žmonių ryšiais: simpatijomis, arba antipatijomis, pasidavimu kitų poveikiui arba atsparumu jam, aktyviu bendravimu arba uždarumu, suderinamumu arba nesuderinamumu.

- Antru atveju grupės narių tarpusavio sąveika grindžiama joje priimtomis vertybėmis ir vertinimais, visiems svarbiais bendros veiklos tikslais ir uždaviniais.

Pasak Leonavičiaus (2003), pagrindinius socialinių grupių skirtumus lemia vyraujančių santykių pobūdis. Visus socialinius santykius galima skirstyti į du tipus:

- Pagrindiniams santykiams būdingi šie bruožai: viso asmens reikšmė, gilus bendravimas ir asmeninis pasitenkinimas palaikomas santykiais. Tokias sąveikas lydi jausmai, joms būdingas gilus prisirišimas, o santykiai vertinami kaip savaiminis tikslas. Pagrindinius santykius iliustruoja tėvų – vaikų santykiai, draugystė, meilė.

- Ne tokie asmeniniai ir glaudūs santykiai yra vadinami šalutiniais santykiais. Jie būdingi įvairioms trumpalaikėms sąveikoms bei didelėms grupėms, pavyzdžiui savanoriškoms organizacijoms. L. Broom'as, Bonjean'as ir D. H. Broom'as (cit. Leonavičius, 2003) teigia, kad šalutinių santykių metu reaguojama tik į tam tikras kito asmens savybių charakteristikas, bendraujama paviršutiniškai, o santykiai visų pirma yra priežastis tam tikriems tikslams pasiekti.

Kiekvienas žmogus nuo pat gimimo dalyvauja nuolatiniame sąveikos su aplinkiniais procese. Dėka šios socialinės sąveikos, žmonės turi galimybę tapti visuomenės nariais, t.y. tik sąveikos su tam tikrų grupių nariais metu individas turi galimybę pažinti visuomenę, perimti joje priimtinas socialines normas bei vertybes, įsisavinti socialinius vaidmenis. Berns (2009) nuomone, procesą, kurio metu individai įgyja žinių, įgūdžių ir išsiugdo charakterio bruožų, leidžiančių jiems tapti visaverčiais visuomenės nariais, mokslininkai vadina socializacija (Berns, 2009). Berger ir Luckmann (1999) teigimu, socializaciją apibrėžia kaip ontogenetiško proceso pagrindu vykstantis visapusiškas bei nuoseklus individo įsitraukimas į objektyvų visuomenės pasaulį ar į kurią nors jo sritį. Leonavičius (2003) teigia, kad socializacija, atsižvelgiant į asmens socializacijos amžių ir reikšmingumą, skirstoma į pirminę, vykstančią ankstyvaisiais žmogaus gyvenimo metais, ir antrinę, vykstančią individui prisitaikant viešojoje socialinė aplinkoje. Toks skirstymas atspindi ne tik

individue amžiaus, socializacijos proceso reikšmingumo skirtumus, bet taip pat nurodo socializacijos proceso vyksmą socialinės sąveikos pobūdžiu besiskiriančiose individų grupėse. Cooley (cit. Leonavičius, 2003) individų grupes suskirstė į du tipus: pirminę grupę – tai individų grupę, kurios narius sieja artimi asociacijos ir kooperacijos ryšiai, formuojantys esminę individų prigimtį bei jų mąstymą. Guščinskienė (2001) teigia, kad pirminę grupę sudaro nedidelis skaičius individų, tarp kurių nusistovi individualiomis savybėmis besiremiantys tarpusavio santykiai, patvarūs emociniai ryšiai, kai tuo tarpu antrinėse grupėse tarp individų beveik nėra emocinių santykių, tarpusavio sąveika grindžiama tam tikrų tikslų siekimu, dėmesys sutelkiamas į individo gebėjimus atlikti tam tikras funkcijas. Remiantis šia grupių tipologija, galima teigti, jog individo pirminė socializacija vyksta pirminėje grupėje – šeimoje, o vėliau plečiantis socialiniam asmens tinklui socializacija vyksta socialinės sąveikos antrinėse grupėse metu.

Advilionienė (2004), atsakydama į klausimą kas lemia socializaciją – žmogaus prigimtis ar jį supanti aplinka, teigia, jog svarbūs tiek įgimti, tiek įgyti dalykai, bet svarbiausias yra socialinis kontaktas. Tarp esminių socializacijos procese sąveikaujančių elementų autorė nurodė ir betarpiškus socialinius ryšius bei kontaktus, ir dalyvavimą mažesnėje ar didesnėje grupėje. Pasak Giddens (2005), socializacija yra procesas, kuriame žmonės anaipol nėra pasyvūs subjektai. Dalyvaudami besitęsiančioje socialinėje sąveikoje tiek su pirminės, tiek su antrinės grupės nariais, individai ima suvokti bei įsisavinti tam tikrus socialinius vaidmenis.

Mokslinės literatūros autoriai, pateikdami socializacijos sampratą, nurodo tokius pagrindinius socialinius veiksnus, lemiančius individų socializacijos procesą:

- Šeima. Pasak Leonavičiaus (2003), pastaroji yra pagrindinis socializacijos veiksnys, nes joje formuojasi daugelis socialinio gyvenimo įpročių, įgūdžių ir žinojimų. Augdamas šeimoje vaikas gauna pirminę informaciją apie šeimos narių, lyčių vaidmenis, elgesio standartus. Leliūgienės (1997) teigimu, santykius tarp šeimos narių reguliuoja atitinkamų normų, sankcijų bei elgesio etalonų tarp sutuoktinių, tėvų, vaikų ir giminaičių visuma. Pastaroji yra itin reikšminga, nes būtent pirminėje individo grupėje – šeimoje, vykstančios tarpusavio sąveikos metu asmuo įgyja atitinkamus bendravimo bei bendradarbiavimo įgūdžius, išmoksta jo šeimoje naudojamų konfliktų sprendimų būdų.

- Mokykla. Šis socializacijos institutas nuo šeimos instituto skiriasi tuo, kad mokykloje vaikui suteikiamos bazinės įvairių sričių žinios, tuo pačiu susipažįstama su konkrečiai visuomenei būdingais socialinio elgesio įgūdžiais, mokomasi punctualumo, drausmės, pareigingumo, įvairių vaidmenų taisyklių (Leonavičius, 2003). Pasak Leliūgienės (1997), socializacijos procese ugdymo įstaigų poveikis individui yra dvejopas: jose vyksta ir kontroliuojamas socialinis ugdymas, ir su veiklos tikslais bei normomis nesutampanti narių tarpusavio sąveika, pavyzdžiui, nesutarimai tarp mokinių ir mokytojų, delinkventinis mokinių elgesys.

- Bendraamžių grupė. Pastaroji – tai nebūtinai to paties amžiaus žmonių grupė: asmenų, kuriuos jungia bendra psichologinė – vertybinė orientacija, amžius gali skirtis keliais metais (Leliūgienė, 1997). Bendraamžių draugų grupė kaip socializacijos procesą lemiantis veiksnys yra ypač reikšmingas paauglystėje. Šiuo gyvenimo laikotarpiu individas siekia išsikovoti daugiau teisių, reikalauja didesnio savarankiškumo bei kelia didesnius reikalavimus aplinkiniams (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 2002). Todėl dažnai paauglio noras būti pripažintam suaugusiu tampa tikslingu siekiu įgyti naujų teisių, bet ne atsakingesnių pareigų. Leonavičiaus (2003) nuomone, kritiškai įvertinęs tiek vaikiško gyvenimo poreikius, tiek nepilnavertišką padėtį suaugusiųjų tarpe, paauglys ieško savo tapatumo ir savirealizacijos būdų bendraamžių grupėje.

- Žiniasklaida. Dumbliauskas (1999) teigia, jog masinio informavimo priemonės atlieka diskutuotina vaidmenį socializacijos procese: teigiamas žiniasklaidos poveikis persipynęs su neigiamu. Pasak Leonavičiaus (2003), žiniasklaidos poveikio tyrimai vienareikšmiškai nenurodo jos įtakos vaikų socializacijai, tačiau šiuo klausimu yra susidariusios skirtingos nuomonės. Thompson, Arora, Sharp (cit. Targamadzės, Valeckienės, 2007) smurto propagavimą žiniasklaidoje įvardina kaip vieną iš veiksnių, sąlygojančių agresyvaus elgesio formavimąsi, kiti nėra tokie kategoriški.

Asmenybė socialinės sąveikos pirminėje ar antrinėje grupėje metu gali perimti tiek prosocialias, tiek asocialias elgesio formas. Pastaruoju atveju, vyksta desocializacijos procesas, kuomet asmenybė laipsniškai perima asocialias elgesio normas bei vertybes, išmoksta savo poreikius tenkinti socialiai nepriimtinais būdais ar ignoruoja prosocialios aplinkos poveikius (Valickas, 1997). Kvieskienės (2005) nuomone, modeliavimas reiškia, kad vaikas stebi kitų žmonių elgesį ir jį imituoja. Šis socializacijos etapas būdingas ankstyvos vaikystės laikotarpiui, kuomet vaikai mėgdžioja tuos žmones, su kuriais praleidžia daugiausia laiko, kurie jais rūpinasi, pavyzdžiui, mamą, tėtį ir pan. (Luobikienė, Guščinskienė, Palidaukaitė, Vaitkienė, 1997). Praėjus šiam socializacijos etapui, prasideda kitas etapas – savisocializacija, kurios metu Maccoby ir Jacklin (cit. Luobikienė, Guščinskienė, Palidaukaitė, Vaitkienė, 1997) nuomone, vaikas daug ką „sugeria“ iš jį supančios aplinkos. Tai, kokią informaciją vaikas įsisavins, lemia jo šeima, lankoma mokykla, jį supantys vienmečiai, kartais „gatvė“ ir t.t Taip pat svarbus pačio vaiko indėlis šiame procese: jis turi savarankiškai pasirinkti, kas gerai, o kas blogai, numatyti už kokį elgesį jis bus nubaustas, arba pagirtas ar paskatintas.

1.2. Grupės santykių struktūra grindžiama jos narių sociometriniais statusais

Hoffman (2001) teigimu, sociometrijos termino sudarymas iš lotynų kalbos žodžių „socius“ – reiškiančio socialinis, bendras, ir „metrum“ – reiškiančio matas, matavimas, atspindi sociometriją kaip žmonių tarpusavio ryšio matavimo metodą. LaFontana (2009), analizuodama bendraamžių grupės santykius, akcentuoja du pagrindinius sociometrijos tikslus – nustatyti kiekvieno

bendraamžio statusą grupėje bei visumoje atvaizduoti bendraamžių grupės struktūrą, kuriant ją atspindinčias sociogramas ar vizualines diagramas. Svarbu akcentuoti tai, jog vizualiai atvaizduoti grupės narių užimamas skirtingas padėtis bendroje santykių struktūroje, t.y. nubraižyti koncentrinį žiedų sociogramą, įmanoma tik atskirai nustačius kiekvieno grupės nario sociometrinio statuso įvertį. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog tyrėjas, taikantis sociometrinį metodą, grupės narių tarpusavio santykius tiria remdamasis indukcinė samprotavimo logika, kuomet apskaičiavus pavienių grupės narių sociometrinius statusus galima atspindėti bendrą grupės narių tarpusavio santykių struktūros vaizdą, leidžiantį išvelgti tam tikrus grupės tarpasmeninių santykių aspektus.

Tidikio (2003) nuomone, taikant sociometrinį metodą išsiaiškinami specifiniai grupės narių tarpusavio santykiai, simpatijos bei antipatijos, įvardinamos grupės narių lyderių, atstumtųjų ir izoliuotųjų padėtys. Pasak Suslavičiaus (2006), grupės nario padėtis santykių sistemoje kitų jos narių požiūriu vadinama nario statusu. Witte (2005) nuomone, pastarasis yra pagrindinis skirtumas skiriantis grupės narius. Esminis aspektas yra tas, kad individai, būdami tam tikros grupės nariais, užima skirtingas pozicijas. Sociometrinės apklausos metu gauta informacija apie grupės narių pasirinkimus leidžia grupės nario sociometrinį statusą išreikšti skaitine verte, kuri tampa pagrindu kiekvienam grupės nariui priskirti atitinkamą poziciją santykių sistemoje.

Cillessen, Marks (2011) teigimu, 1982 metais mokslininkų Coie, Dodge, Coppotelli taikyto metodo metu vaikų buvo prašoma nurodyti kuris iš tiriamosios grupės vaikų jiems labiausiai ir mažiausiai patinka. Pasak LaFontana (2009), kyla diskusijos etiškumo atžvilgiu – ar prašyti tiriamuosius neigiamai įvertinti tam tikros grupės narį, t.y. įvardinti nepatinkantį asmenį, ar tiesiog rinkti tik teigiamus įvertinimus, t.y. įvardinti patinkančius asmenis, nes kai kurie mokytojai, tėvai ir mokyklos administracijos darbuotojai tikintys, jog prašymas nurodyti nepatinkančiuosius gali inicijuoti tam tikrų vaikų atstūmimą. Cillessen, Marks (2011) nuomone, tik tuo atveju, jei grupės narių prašoma atlikti abu, teigiamą ir neigiamą, pasirinkimus, kiekvienam tiriamajam galima priskirti vieną iš penkių sociometrinio statuso tipų: „populiarus“ – aukštas pirmenybės lygis; daugumai patinkantis, mažumai nepatinkantis; „atstumtas“ – žemas pirmenybės lygis; daugumai nepatinkantis, mažumai patinkantis; „izoliuotas“ – maža įtaka; nei patinkantis, nei nepatinkantis; „kontroversiškas“ – didelė įtaka; keletos mėgstamas, kitų nemėgstamas; „vidutinis“ – vidutiniai visų keturių dimensijų įverčiai.

J. D. Coie ir bendraautorai (cit. Samašonok, Barkauskaitė, 2012, p.104) teigia, jog:

- populiarūs vaikai, kurie bendraamžių yra mėgstami ir palankiai vertinami;
- atstumti vaikai, kurie bendraamžių nemėgstami, nepalankiai vertinami, yra žeminami, ignoruojami;
- kontroversiški vaikai, kuriuos dalis bendraamžių vertina palankiai, juos priima į savo grupę, tačiau kita dalis vertina kaip destruktiviai besielgiančius;

- izoliuoti vaikai, kurie bendraamžių dažnai nepastebimi;
- vidutiniai vaikai, kurie bendraamžių pripažįstami, tačiau grupėje nesurenka daug teigiamų vertinimų.

Suslavičius (2006) teigia, kad aukščiausią statusą grupėje turintis individas yra laikomas grupės lyderiu. Antinienė ir kt. (2002) akcentuoja šias šiuolaikinėje socialinėje psichologijoje labiausiai paplitusios šios lyderystės teorijas:

1. Lyderio bruožų teorija teigia jog „žmonės gimsta lyderiais“, t.y. įgimtas tokių savybių, kaip ekstravertiškumas, empatija, intelektas, sugebėjimai, nervinių procesų stiprumas, paslankumas ir pan., rinkinys, leidžia individui grupės santykių sistemoje užimti viešpataujančią padėtį.

2. Lyderystė kaip grupės funkcija. Grupės lyderiu tampa tas individas, kuris nuosekliausiai laikosi grupės normų ir vertybių. Lyderystė šiuo atveju yra grupės vidinės raidos rezultatas.

3. Lyderystė kaip situacijos funkcija. Tie patys asmenys įvairiose grupėse užima nevienodą padėtį, todėl galima daryti prielaidą, jog lyderystę sąlygoja pati situacija, į kurią patekęs individas turi palankias sąlygas didinti savąjį statusą grupėje.

Pagrindinius išvardintų teorijų akcentus apjungia House (cit. Chmiel, 2005) pateikta charizmatinės lyderystės teorija, kuri akcentuoja tiek lyderio bruožų, tiek elgsenos bei sąlygų svarbą. Pagal House (cit. Chmiel, 2005), charizmatinio lyderio bruožai yra didelis pasitikėjimas savimi, tvirtas tikėjimas savo pažiūromis bei valdžios poreikis; charizmatinio lyderio elgsena – pavyzdžio rodymas, didelių lūkesčių formulavimas, suinteresuotumo žadinimas bei valdymas sukeliant kompetentingo asmens įspūdį.

Pasak Suslavičiaus (2006), tarpinę padėtį tarp dviejų polių, t.y. aukščiausios ir žemiausios grupės narių pozicijos, užima vidutinio statuso asmenys. Priešingas aukščiausio statuso poliui yra grupės atstumtųjų ir izoliuotųjų polis. Šios sąvokos, minėto mokslininko teigimu, nėra sinonimai: atstumtasis – nepopuliarus asmuo, bet grupėje gali būti jį remiančių grupės narių, tuo tarpu izoliuotasis grupės narys neturi grupėje jį palaikančių individų.

Kadangi statusas turi tiesioginę įtaką savęs vertinimui, kiekvienas grupės narys siekia įgyti kuo aukštesnį statusą arba išlaikyti jau turimą. Dėl pastarosios priežasties grupėje paprastai vyksta nuolatinės statusų varžybos – kova dėl aukštesnio grupės nario statuso. Aukštesnį statusą turintys grupės nariai stengiasi jį išlaikyti ir yra jautrūs žemesnį statusą turinčiųjų bandymams pagerinti savo statusą. Toks grupės nario elgesys suvokiamas kaip statusų hierarchijos pažeidimas (Suslavičius, 2006).

Minėtasis autorius (2006) išskiria tokius statuso palaikymo būdų parametrus:

- Aktyvumas. Jie skirti daryti poveikį kitiems ir skiriasi savo priimtinumu. Vienus veiksmus pati grupė stiprina, o kitus – draudžia. Taigi yra tokie aktyvūs statuso palaikymo būdai: - savęs aukštinimas; - savęs aprašymas tos subkultūros teigiamybėmis; - sėkmės istorijų pasakojimas; - kitų

lavinimas; kliūčių įveikimo akcentavimas; - iššūkio priėmimas, o tai sukuria tam tikrą aureolę, parodo, kad esi drąsus; - kitų žmonių kontrolė; - monopolizavimas, dominavimas; - agresyvumas.

- Veiksmingumas. Pavyzdžiui, išgalvotų istorijų pasakojimas nėra veiksmingas statuso palaikymo būdas. Jei žmogaus statusas žemas, tai rodo, kad jo naudojami būdai yra neveiksmingi. Be to, būdai, veiksmingi vienos grupės, gali būti visiškai neefektyvūs kitose.

- Gynybiškumas. Jis kyla tuomet, kai kito grupės nario statuso padidėjimas kelia grėsmę. Kadangi tokia padėtis individui nėra palanki, reaguojama gynybiškai. Dažnai kito žmogaus statusas pradedamas nuvertinti, pastarąjį kritikuojant, pasitelkiant ironiją, pajuoką, trūkumų akcentavimą ir hiperbolizavimą, kuomet vadovaujamosi motyvu, jog sumažinus kito grupės nario statusą, individą kritikuojančio, pajuokiančio grupės nario statusas padidės. Individo pažeminimas ar įžeidimas kitų grupės narių akivaizdoje – tai vienas efektyviausių būdų paskatinti individą elgtis agresyviai. Patyčias šiandien galime laikyti tipiškiausia agresyvaus elgesio forma bendraamžių tarpusavio sąveikoje. Pasak Targamadzės ir Valeckienės (2007), paauglystės pradžioje labai svarbu įgauti tam tikrą statusą tarp bendraamžių, o tam reikalinga agresija, žeidžianti patyčiomis. Lietuvių kalboje nėra tikslaus termino, apibūdinančio patyčių reiškinių, kuris atspindėtų visą elgesio įvairovę, būdingą šios verbalinės agresijos rūšiai (Povilaitis ir kt., 2007). Svarbu, jog patyčioms stiprų stimulą suteikia bendraamžių požiūris ir elgesys patyčių situacijose, nes pastarosios dažniausiai pasireiškia kaip grupinis elgesys, kuriam reikalingas auditorijos palaikymas (Targamadzė, Valeckienė, 2007). Galima daryti prielaidą, jog žemą statusą grupėje turintis individas gali jausti menkavertiškumo jausmą. Gilligan (2002) teigia, jog tokiu atveju asmuo, siekdamas sumažinti, kompensuoti savigarbos trūkumą imasi paprasčiausių būdų – agresijos, smurto, kurie pastarųjų manymu padeda sulaukti pagarbos. Pasak Žukauskienės (2006), agresyvus elgesys yra viena plačiai paplitusių asocialaus elgesio formų, kuri gali pradėti reikštis itin ankstyvame amžiuje, t.y. ankstyvoje arba vidurinėje vaikystėje. Dažnai vieno individo agresija iššaukia kito individo agresyvų elgesį, kuris tampa gynybos priemone.

2 skyrius. VAIKŲ GLOBOS NAMŲ UGDYTINIŲ SANTYKIŲ YPATYBIŲ EMPIRINIS TYRIMAS

Kadangi vaikų globos namuose gyvena vaikai su skirtinga socialine patirtimi, vaikų bendradarbiavimas, jų sutarimas ir bendruomeniškas gyvenimas tampa pagrindiniu vaikų globos namų siekiu. Vaikų globos namų ugdytinių grupės tarpasmeniniai santykiai atspindi organizacijos veiklos rezultatus, gebėjimą suvienyti skirtingus, bet tuo pačiu konkrečios situacijos atžvilgiu vienodus vaikus. Tyrimo tikslo įgyvendinimui pasirinkta sociometrija, kurią Leonavičius (1993) apibūdina kaip socialinės grupės narių tarpusavio santykių teoriją, tyrimo metodą ir techniką. Sociometrija parodo grupės narių pasirinkimus, kurie atvaizduojami sociogramose (Sociometry, 2011).

2.1. Tyrimo metodika

Siekiant ištirti vaikų globos namų ugdytinių santykius pasirinkta kokybinė tyrimo prieiga. Remiantis Tidikio (2003) pateikta tarpasmeninių santykių grupėje tyrimo metodika, nuspręsta vaikų globos namų ugdytinių santykius tirti verbaliniu-projekciniu lygiu – taikant, Suslavičiaus (2006) nuomone, tarpasmeniniams santykiams grupėje tirti labiausiai paplitusį sociometrinės apklausos metodą, kuomet analizuojami sociometriniais testais surinkti duomenys. Siekiant sociometrinės apklausos metu surinktų duomenų analizę pateikti ne tik kaip pasirinktuose vaikų globos namuose gyvenančių vaikų santykių struktūros tyrimą, bet taip pat atskleisti atitinkamą grupės santykių struktūrą sąlygojusius veiksnius, t.y. grupės narių būdo bruožus, temperamento ypatybes, jų išgyvenamus jausmus, papildomai pasirinktas tiriamiesiems atlikimo būdu artimas, natūralus, nuo kasdienių užsiėmimų nesiskiriantis tyrimo metodas – žmogaus piešinio testas. Pasak Vengerio (2007, p.10), žmogaus piešinio testas yra vienas iš dažniausiai taikomų diagnostinių metodų, kurių pasitelkiant galima sėkmingai tirti asmenis pradedant nuo vyresniojo ikimokyklinio amžiaus vaikų ir toliau nenustatant amžiaus ribų.

Kadangi tyrimo tikslas yra ištirti vaikų globos namų ugdytinių santykių savybes bei struktūrą, identifikuoti egzistuojančias ugdytinių santykių problemas, tikslinga taikyti sociometrinį metodą, Savanevičienės ir Šilingienės (2005) teigimu, parodantį atskirtų grupės narių užimamas padėtis grupėje, kas yra grupės lyderiai, atstumtieji, ar yra atskirų grupuočių. Sociometrinės apklausos metu surinkti duomenys gali padėti efektyviau dirbti su grupe, pavyzdžiui, žinoti, kuriam grupės nariui pateikti informaciją, kad ji greičiausiai pasklistų grupėje, kurio grupės nario ištraukimas turės didžiausią poveikį visai grupei (Suslavičius, 2006). Gautas vaikų globos namų ugdytinių grupės struktūros vaizdas įstaigos personalui leistų numatyti grupės valdymo ir vidaus struktūros tobulinimo galimybes, padėtų sumažinti grupės viduje kylančių konfliktinių situacijų skaičių, pagerinti grupės narių tarpusavio komunikaciją, sumažinti probleminių santykių apraiškas.

Pasak Valackienės ir Mikėnės (2008), sociometrinės apklausos esmę sudaro grupės nario pasirinkimas, kuris gali būti teigiamas – grįstas individo simpatijos jausmais kitam grupės nariui, ir neigiamas – grįstas antipatijos jausmais. Matulionio (2002) nuomone, sociometrinės apklausos metu ryšiai tarp grupės narių gali būti nustatomi ne tik kito individo pasirinkimo, atmetimo pagrindu, bet taip pat ir grupės nario išvengimo (neutralumo) pagrindu, kai individai tiesiog nekreipia dėmesio į tam tikrus grupės narius. Sociometriniu metodu tiriamos uždaros grupės, kurių optimalus narių skaičius yra 15-30, tačiau gali būti ir daugiau (Tidikis, 2003).

Nors prieš sociometrinės apklausos vykdymą buvo nuspręsta sociometrinį testą pateikti 24-iesiems vaikų globos namuose gyvenantiems mokyklinio amžiaus vaikams, iš viso buvo apklausti 25 asmenys, nes sociometrinės apklausos vykdymo metu buvo gauti duomenys, jog vienas mokyklinio amžiaus grupės narys tam tikroje veiklos srityje pasirinko ikimokyklinio amžiaus grupės narį, todėl siekiant patikrinti abipusės simpatijos galimybę žodžiu buvo apklaustas minėtasis ikimokyklinio amžiaus grupės narys. Atsižvelgus į informantų skaitymo ir rašymo įgūdžių lygį, nuspręsta sociometrinį testą raštu pateikti 21-am informantui, o likusiems 4-iesiems informantams, įskaitant ir ikimokyklinio amžiaus grupės narį, išimties būdu sociometrinio testo klausimus pateikti žodžiu.

Sociometrinė vaikų globos namų ugdytinių apklausa buvo atliekama Valackienės ir Mikėnės (2008) rekomenduojamais sociometrinės apklausos vykdymo etapais:

1. Sudaroma tyrimo programa. Tyrimo programos rengimo metu nustatytas sociometrinės apklausos vykdymo tikslas – surinkti duomenis, atspindinčius vaikų globos namų ugdytinių grupės santykių struktūrą, grįstą sociometriniais grupės narių statusais; renkamos grupės narių socialinės-demografinės charakteristikos; patikrinta ar vaikų globos namų ugdytinių priklausymo grupei trukmė viršija Žakaičio (2010) nurodytą minimalų bendros veiklos grupėje patyrimo laikotarpį – 2-3 mėnesius; nuspręsta sociometrinės apklausos metu grupės narių prašyti nurodyti ir teigiamus grupės narių pasirinkimus, kurie Matulionio (2002) nuomone, atspindi informantų poreikį bendrauti ir bendradarbiauti su kitu grupės nariu, ir neigiamus, atspindinčius negatyvų požiūrį į bendravimą su kitu grupės nariu.

2. Numatomi sociometriniai kriterijai. Pasak Suslavičiaus (2006), kriterijų skaičiaus nustatymas priklauso nuo išsikelto tyrimo tikslo. Jeigu pastarasis yra ištirti visas grupės socialines ir psichologines charakteristikas, būtų tikslingiau naudoti keletą kriterijų: darbo, mokymosi, poilsio ir kt. Atsižvelgus į šio tyrimo tikslą, pasirinkti trys sociometrinio testo kriterijai: formalios užduoties atlikimo, mokymosi ir poilsio. Pastarieji leis nustatyti atskiro grupės nario sociometrinio statuso grupėje kitimą įvairiose veiklose (Suslavičius, 2006). Svarbu, kad parinkti sociometrinio testo kriterijai būtų adekvatūs realybei, vienodai reikšmingi visiems grupės nariams. Todėl, rengiant sociometrinio testo klausimus, parinktos kuo aktualesnės, visiems vaikų globos namų ugdytiniams pažįstamos ir vienodai svarbios veiklos sritys. Formuluoju klausimą grįstą formalios užduoties

atlikimo kriterijumi pasirinktas Tortadienio šventės organizavimas. Rengiant klausimą grįstą mokymosi kriterijumi parinkta veiklos sritis – rašinio lietuvių kalbos pamokai rašymas. Formuojant klausimą grįstą poilsio kriterijumi nurodyta veikla – poilsavimas vasaros stovykloje.

Įvairūs autoriai, remdamiesi atliktais tyrimais, siūlo vengti per didelio leidžiamų pasirinkimų skaičiaus, nes dėl jų kiekio priklauso informantų susidomėjimas testu bei jo tikslumas (Suslavičius, 2006). Pasak Juodraičio (2004), globos įstaigų ugdytiniams būdingas žemas valingo elgesio lygmuo, todėl jie yra lengviau išblaškomi nereikšmingų situacinių stimulų. Todėl, nustatčius sociometrinės apklausos kriterijus, atsižvelgus į tyrimo tikslinės grupės charakteristiką, nuspręsta, kad kiekvienai nurodytai veiklos rūšiai informantas bus prašomas teigiamai ir neigiamai pasirinkti po vieną grupės narį (žr. 1 priedą).

3. Parengiami apklausos lapai ir atliekama apklausa. Parengus sociometrinį testą ir pateikus jį vaikų globos namų vadovui, gautas leidimas atlikti sociometrinę apklausą. 2013 m. balandžio 23 dieną buvo atlikta sociometrinė apklausa, vadovaujantis Tidikio (2003) ir Suslavičiaus (2006) pateiktais sociometrinės apklausos atlikimo reikalavimais: informantai prieš apklausą buvo supažindinti su testo pildymo instrukcija, pabrėžiant, kad tyrimo metu globos namuose nesančiuosius asmenis reikia laikyti grupės nariais; sudarytos tinkamos sąlygos savarankiškai užpildyti sociometrinį testą, išskyrus keturis išimties būdu žodžiu apklaustus grupės narius; padedant dviems vaikų globos namų darbuotojoms, stebima, kad apklausos dalyviai tarpusavyje nesikalbėtų, nebendrautų gestais. Dėl skirtingų grupės informantų intelektinių gebėjimų sociometrinė apklausa buvo vykdoma ir raštu, kada sociometriniai testai buvo pateikti dvidešimt vienam informantui, savarankiškai gebantiems užpildyti apklausos testus, ir žodžiu, kuomet keturiems grupės nariams, neturintiems pakankamų skaitymo ir rašymo įgūdžių savarankiškam testo atlikimui, klausimai buvo garsiai perskaitomi, o informantų pasirinkimai bei pasisakymai užfiksuojami sociometrinių testų lapuose. Pirmiausia buvo apklausiami trys informantai žodžiu, tuomet dvidešimt vienas informantas apklausiami raštu, po to dar vienas informantas apklaustas žodžiu.

4. Sudaromos sociomatričios, braižomos sociogramos. Sociometrinės apklausos metu surinkti duomenys suvedami į specialias duomenų lenteles – sociomatričias. Suslavičius (2006) rekomenduoja kiekvienam sociometrinio testo kriterijui pildyti atskiras sociomatričias. Jose kiekvienas grupės narys vaizduojamas skirtingoje eilutėje ir stulpelyje, o pastarųjų susikirtimo taškas rodo asmenų tarpusavio ryšį: vienpusius ir dvipusius teigiamus, neigiamus pasirinkimus (žr. 2, 4, 6 priedus). Stulpeliuose pažymėtų informantų pasirinkimų sumos parodo atitinkamą centralizacijos lygį grupėje: kai grupės struktūra labai centralizuota, stulpelių sumos labai skiriasi, o kai egzistuoja decentralizuota, arba egalitarinė, grupės struktūra, stulpelių sumos skiriasi nedaug arba būna lygios (Fürst, 1999).

Remiantis informantų pasirinkimų sumomis stulpeliuose pagal Žakaičio (10) pateiktą grupės nario i sociometrinio statuso apskaičiavimo formulę (žr. (1) formulę) nustatomas kiekvieno informanto sociometrinis statusas:

$$S_i = \frac{\sum_i^*(+) - \sum_i^{**}(-)}{(N - 1)} \quad (1)$$

Formulėje (žr. (1) formulę) S_i – grupės nario i statusas; $\sum_i^*(+)$ – grupės nario i gautų teigiamų pasirinkimų suma; $\sum_i^{**}(-)$ – grupės nario i gautų neigiamų pasirinkimų suma; N – grupės narių skaičius.

Kuomet remiantis sociomatricose pažymėtais informantų teigiamais ir neigiamais pasirinkimais apskaičiuojami grupės narių sociometriniais statusais bei naudojantis Coie, Dodge, Coppotelli (cit. Cillessen, Marks, 2011, p.) nurodyta grupės narių penkių sociometrinių statusų tipologija, kiekvienas grupės narys priskiriamas populiarių, kontroversišku, vidutinių, atstumtų ar izoliuotų grupės narių ratui, braižomi tarpasmeninių santykių grupėje grafiniai vaizdai – sociogramos. Fürst (1999) teigimu, sociogramos parodo vidinę grupės struktūrą, atspindi atskirų grupės narių ryšius. Suslavičiaus (2006) nuomone, pastarosios yra tarsi savitas grupės santykių žemėlapis, kuriame nesudėtingais grafinais simboliais žymimi grupės narių padaryti pasirinkimai. Kadangi vykdomos sociometrinės apklausos metu remiantis trimis sociometriniais kriterijais vaikų globos namų ugdytiniai buvo prašomi nurodyti teigiamus ir neigiamus pasirinkimus, dėl duomenų apdorojimo ir perteikimo sudėtingumo nuspręsta kiekvieno sociometrinės apklausos kriterijaus atžvilgiu braižyti dvi sociogramas, iš kurių vienoje atspindimi simpatija, kitoje – antipatija grįsti grupės narių tarpusavio ryšiai. Tortadienio šventės rengimo atveju simpatijomis grįstų pasirinkimų sąlygota tarpusavio santykių struktūra atspindima pirmoje sociogramoje (žr. 1 pav.), o antipatijomis – antroje sociogramoje (žr. 2 pav.). Adekvačiai grupės narių santykių struktūra atspindima ir kitų dviejų sociometrinės apklausos kriterijų atžvilgiu: rašinio lietuvių kalbos pamokai simpatijomis grįsti ryšiai atvaizduojami trečioje sociogramoje (žr. 3 pav.), grįsti antipatijomis – ketvirtoje sociogramoje (žr. 4 pav.), poilsio vasaros stovykloje atveju penkta sociograma (žr. 5 pav.) atspindi simpatijomis, o šešta (žr. 6 pav.) – antipatijomis grįstus tarpusavio santykius.

Nustatytos informantų padėtyse sociogramų koncentrinuose žieduose, nubraižyti teigiami ir neigiami grupės narių pasirinkimai, atspindi vaikų globos namų ugdytinių santykių struktūrą, grupėje egzistuojančią statusų hierarchiją: populiarius, kontroversiškus, vidutinius, apleistus bei izoliuotus grupės narius skirtingose veiklos srityse. Sociogramos suteikė galimybę atspindėti skirtingose veiklos srityse kintančią vaikų globos namų ugdytinių santykių struktūrą.

Atlikus sociometrinę apklausą buvo atliekamas žmogaus piešinio testas. Tiriamųjų testavimas buvo vykdomas remiantis Vengerio (2007) pateiktomis rekomendacijomis: prieš tiriamąjį buvo

vertikaliai padedamas A4 formato lapas, minkštas pieštukas ir trintukas. Tiriamajam nurodoma testo atlikimo instrukcija: „Nupiešk žmogų – visą, nuo galvos iki kojų“. Žmogaus piešimo metu stebėjimo protokoluose (žr. stebėjimo protokolas nr.1. – nr. 25) buvo fiksuojama lapo padėtis, žymimas detalių piešimo eiliškumas, trynimai, replikos, nurodoma piešimo trukmė. Keturi grupės nariai, t.y. 2-as, 3-ias, 4-a ir 22-a informantai, prieš pradėdami piešti žmogų vertikalią lapo padėtį pakeitė į horizontalią. Keletas informantų žmogaus piešimo proceso metu uždavė tikslinamuosius klausimus: 2-as informantas teiravosi „o tai čia piešti vyrą ar moterį?“ (žr. stebėjimo protokolas nr.2.), 6-as informantas taip pat pasiteiravo kokios lyties žmogų pageidautina nupiešti - „merginą ar vyrą reik piešti?“ (stebėjimo protokolas nr.6). Į jų klausimus buvo atsakoma papildyta testo atlikimo instrukcija „nupieš žmogų, kaip tu nori“. Du informantai teiravosi apie piešinio spalvinimą: 1-a informantė paklausė „ar reikės nuspalvinti?“ (žr. 34 priedą, stebėjimo protokolą nr.1), 2-as informantas taip pat paklausė „čia reiks nuspalvinti?“ (žr. 34 priedą, stebėjimo protokolą nr.2). Pastariesiems buvo atsakyta, jog piešinį nupiešti pageidautina su pateikta priemone – pieštuku, juo galima spalvinti piešinį kaip norima.

Informantų nupieštų piešinių analizė atlikta remiantis keletos autorių, t.y. Buck (1948), Hammer (1954), Bedard (2009), Widlöcher (2010), Vengerio (2007, 2008), pateikiamomis piešinių interpretacijos koncepcijomis. Piešinių analizė atliekama atsižvelgiant į piešinio formaliuosius požymius – piešinio dydį, linijų ypatumus, piešinių atlikimo detalumą, nupiešto žmogaus galvą, veido bruožus, kūną, rankas, kojas, papildomas žmogaus piešinio detales.

2.2. Tyrimo rezultatų analizė

2.2.1. Sociometrinės apklausos duomenų analizė

- Pirmoji sociograma atspindi vaikų globos namų ugdytinių santykių struktūrą formalios užduoties atlikimo atveju. Atsakydami į pirmąjį sociometrinio testo klausimą – *Su kuriuo vaikų globos namuose gyvenančiu vaiku Tau labiausiai patiktų rengti tortadienio šventę? Kodėl?* – informantai pasirinko grupės narį su kuriuo norėtų bendradarbiauti organizuojant tradicinę vaikų globos namų šventę. Ugdytiniai argumentavo savus pasirinkimus, išskyrus 22-ą informantę, kuri žodžiu įvardinusi pasirenkamą asmenį, klausiamo kodėl pasirinko būtent tą grupės narį, nepateikė atsakymo.

Vizualiniame grupės narių santykių struktūros atvaizdavime (žr. 1 pav.) padėtis centriniame – *populiarių grupės narių* – sociogramos koncentriname rate užima 11-a, 23-ia informantės ir 16-as, 18-as, 25-as informantai. Atsižvelgiant į tai, jog 11-a informantė surinko didžiausią gautų teigiamų pasirinkimų kiekį populiariųjų tarpe, galima teigti, kad ji, Tortadienio šventės rengimo atveju pasirenkant labiausiai šiai veiklai atlikti patinkantį asmenį, santykių sistemoje užima lyderės

poziciją. Ją pasirinkusi 1-a informantė akcentuoja pastarosios asmenines charakterio savybes: „jinai yra nuoširdi, bendraujanti ir drąsi“; 16-as informantas, apibūdinamas jos elgesį, pasirinkimą grindžia ankstesne dalyvavimo grupės gyvenime patirtimi: „ji buvo labai linksma, viską pasirengus“; 17-as informantas vertina jos įgytus įgūdžius: „todėl, kad ji moka gaminti“. Įvardintoji lyderė – 11-a informantė pasirenka taip pat populiariųjų grupės narių rate esančią 23-ią informantę, savo pasirinkimą grindžianti įvardijamu tarpusavyje sutampančiu susitarimo būdu: „sutampa kompromisai“. 15-a informantė, taip pat pasirinkdama 23-ią informantę, savo pasirinkimą grindžia bendros veiklos patirtimi: „nes labai smagių dalykų ir ar žaidimų sugalvoja“. 16-ą informantą grupės nariai pasirinko dėl pastarojo pastangų ir gebėjimo palaikyti draugiškus santykius: 5-as informantas teigia, jog „jis geras draugas“, 19-as informantas nurodo „labai gerai sutariam“. Nors 5-as ir 19-as informantai 16-ą informantą pasirenka kaip labiausiai patinkantį asmenį Tortadienio šventės organizavimui, pastarasis jų nepasirenka nei šioje, nei kitose dviejose veiklos srityse. 18-ą informantą pasirinkęs 2-as informantas savo pasirinkimą grindžia akcentuodamas pastarojo teigiamą charakterio bruožą bei elgesio ypatumus: „jis kruopštus, ir gerai viską apgalvoja ir pataria“; 5-as informantas teigia, jog jis „geras draugas“. 25-ą informantą pasirinkęs 20-as informantas įvardina pasirinktojo teigiamą būdo bruožą „geras“; 24-as informantas pasirinkdamas 25-ą informantą nurodo pastarojo gebėjimą suprasti bei rasti tinkamą sprendimą: „nes jis mane labai gerai supranta visada man randa išeitį“.

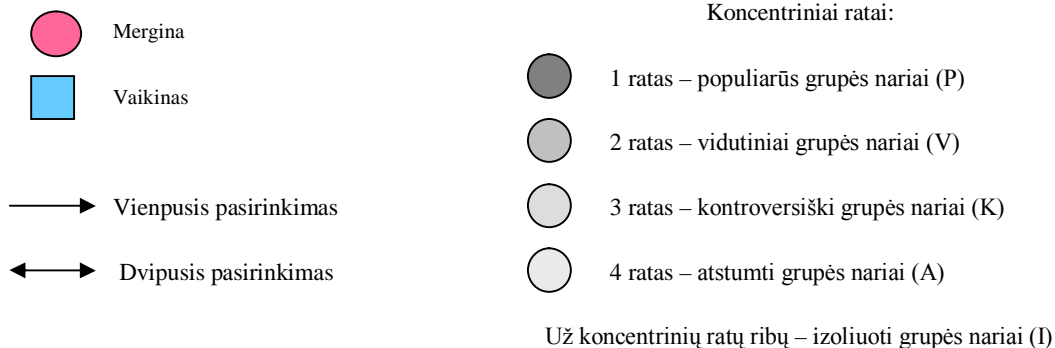
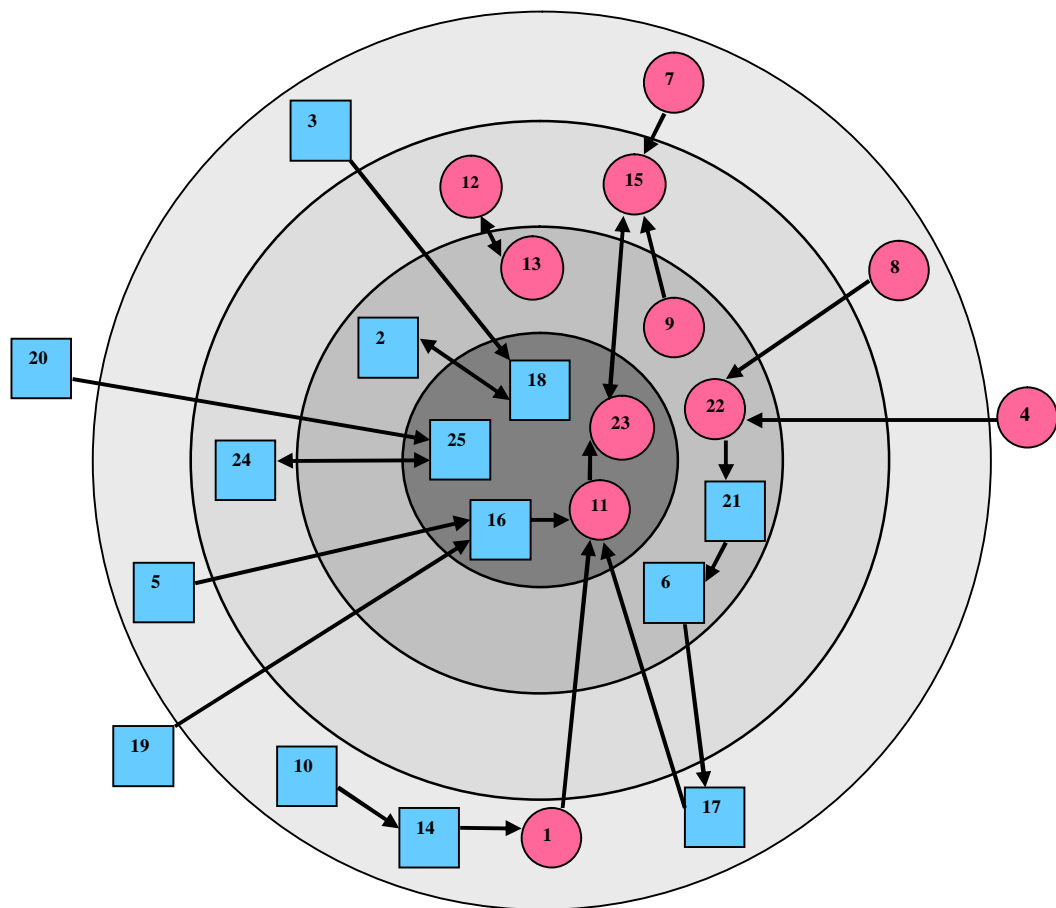
Sociogramoje atsispindi keturi abipusiai pasirinkimai, t.y. tarp 2-o ir 18-o, tarp 12-os ir 13-os, tarp 15-os ir 23-ios, tarp 24-o ir 25-o informantų. Atsižvelgiant į tai, jog išvardinti abipusiai pasirinkimai egzistuoja tarp tos pačios lyties atstovų, galima teigti, kad Tortadienio šventės rengimo atveju stiprūs, abipusiu patikimu grįsti tarpusavio ryšiai susiformuoja tik tarp tos pačios lyties grupės narių. Šios socialinės sąveikos pasižymi dideliu intensyvumu, stipria abipuse įtaka bei tarpusavio priklausomybe. Remiantis minėtųjų abipusių simpatijų nustatymu, siekiant maksimaliai efektingo grupės narių bendradarbiavimo įvairių švenčių organizavimo metu tikslinga įpareigoti būtent išvardintąsias diadas.

Vidutinio statuso grupės nariams priskiriami 6 asmenys, t.y. 2-as, 6-as, 21-as, 9-a, 13-a, 22-a informantai. Su 2-u informantu Tortadienio šventę rengti labiausiai patiktą 18-am grupės populiariųjų ratui priklausančiam informantui, kuris akcentuoja pasirinktojo informanto organizacinius gebėjimus: „jis geras organizatorius“. 6-ą grupės narį rinkusį 21-as grupės narys, savo pasirinkimą grįsdamas pastarojo informanto teigiama būdo savybe: „nes jis geras“. 21-ą informantą pasirinko 22-a informantė, neįvardinusi savo pasirinkimo priežasties. Tuo tarpu 22-ą grupės narę pasirinko 4-a izoliuotiems grupės nariams priskiriama informantė, įvardinusi savo pasirinkimą lėmusią priežastį „ji geriausia draugė“. Su 9-a grupės nare dėl jos teigiamos charakterio savybės, gebėjimų kartu rengti Tortadienį labiausiai patiktą 8-ai informantai: „ji yra

tvarkinga ir ji sugebėtų kruopščiai ir šventiškai surengti tortadienį“. 13-ą informantę pasirinktą 12-a grupės narė, savo apsisprendimą grindžianti susiformavusiais pozityviais tarpusavio ryšiais: „su ja mes labiausiai sutariu ir esam BFF“.

Kontroveršiškiems grupės nariams priskiriami trys informantai, t.y. 12-a, 15-a ir 24-as informantai. 15-ą informantą pasirinkusi 7-a informantė teigia, jog pasirinktoji grupės narė yra „gera draugė“, o 9-os informantės taip pat pasirinkusios 15-ą grupės narę nuomone - „ji tokia labai juokinga ir gera draugė, linksmas“. 12-ą informantę pasirinkusi 13-a informantė kaip priežastį lėmusią jos pasirinkimą nurodo ne tik gerų santykių egzistavimą, bet ir tarpusavio sąveikos metu kylančius konfliktus bei po to sekančius santykių atkūrimo etapus: „mes gerai su ja sutariame, kartais susipykstam ir vėl susidraugaujam“. 24-ą informantą pasirinkęs 25-as populiariųjų koncentriname rate poziciją užimantis grupės narys savo pasirinkimą grindžia jų teigiamais tarpusavio santykiais: „nes mes su Artūru gerai sutariame“.

Nustatyti aštuoni *atstumti grupės nariai*: 1-a, 3-ias, 5-as, 7-a, 8-a, 10-as, 14-as, 17-as informantai. 1-ą grupės narę pasirinkęs 14-as grupės narys akcentuoja jos gebėjimą rasti veiklą: „ji ką nors sugalvoja“. 14-ą informantą pasirinko 10-as grupės narys, pabrėždamas pasirinktojo organizacinius gebėjimus, gebėjimą linksmi švęsti bei būti geru draugu: „jis geras organizatorius ir linksmi švenčia ir labai geras draugas“. Likusieji grupės atstumtieji nariai – 3-ias, 5-as, 7-a, 8-a, 17-as informantai bei trys grupės izoliuotieji nariai – 4-a, 19-as, 20-as informantai, nesurinko nei vieno teigiamo grupės nario pasirinkimo.

1 pav. Pirmuoju sociometrinio testo klausimu surinktų teigiamų pasirinkimų sociograma

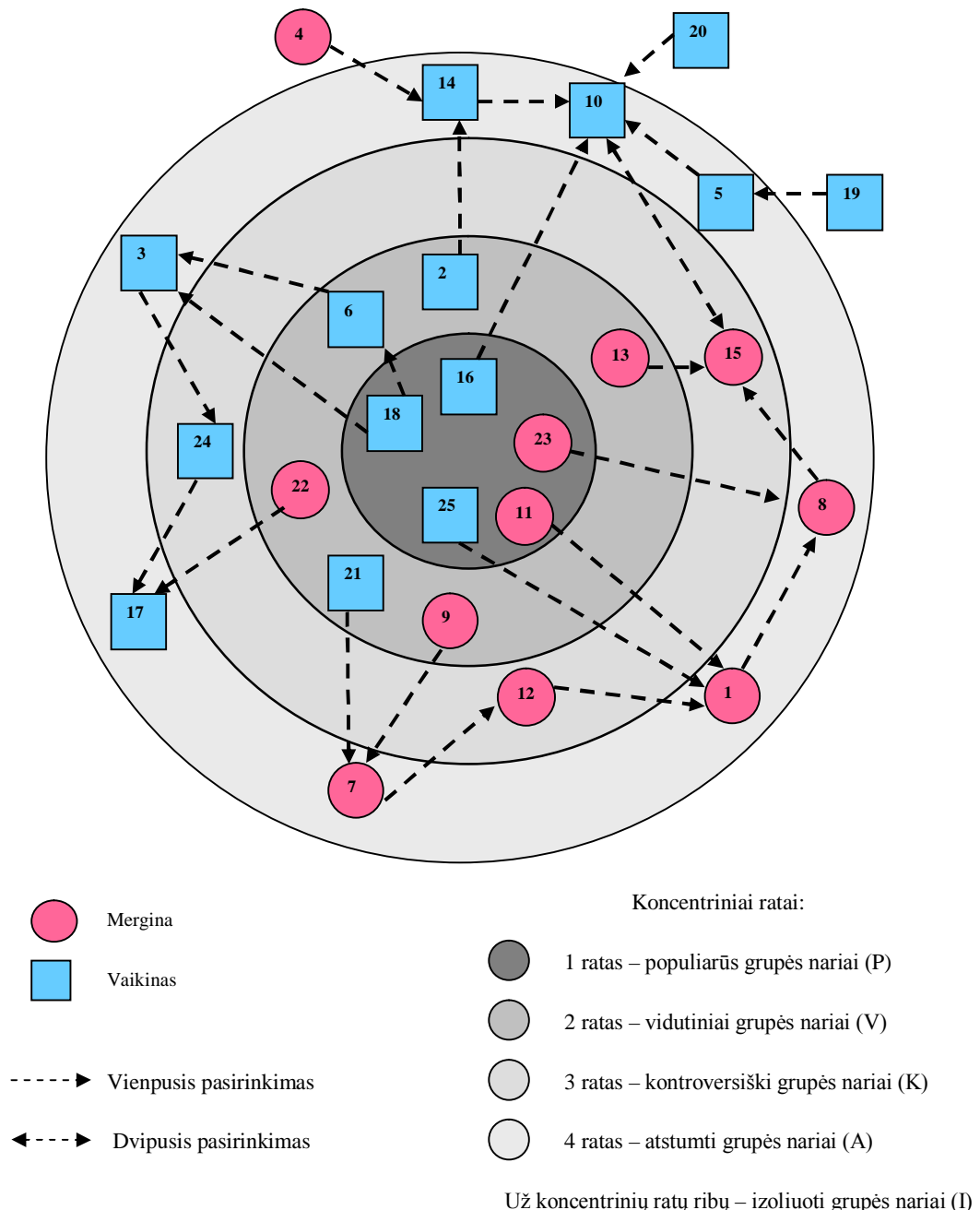
• Antroje sociogramoje (žr. 2 pav.) atspindima vaikų globos namų ugdytinių santykių struktūra, remiantis tuo pačiu sociometrinio kriterijumi – Tortadienio šventės rengimo atveju, tačiau joje santykiai grįsti ne teigiamais grupės narių pasirinkimais, kaip analizuotoje pirmoje sociogramoje, bet pateiktoji santykių struktūra susiformuoja neigiamų pasirinkimų pagrindu, t.y. socialinė sąveika pasireiškia ne pozityviai simpatija paremta tarpusavio sąsaja, bet negatyviu antipatijos sąlygotu kito grupės nario atstūmimu, tarpusavio sąveikos nurodytoje veiklos srityje vengimu.

Kontroversiškiems grupės nariams priskiriamą 15-ą grupės narę atstūmė 8-a grupės narė, argumentuodama konfliktiškus jų tarpusavio santykius ir pastarajai jaučiamą antipatiją: „aš su ja šiuose namuose labiausiai nesutariu ir ji man nepatinka“, taip pat su 15-a grupės nare bendradarbiavimo vengtų 10-as grupės narys, įvardinęs pastarosios nemokėjimą švęsti, išreiškiamas neigiamas emocijas, humoro nesuvokimą: „nes nemoka švęsti ir labai pikta nesupranta juokų“, 13-a informantė savo pasirinkimą grindė dažnu jų tarpusavio konfliktavimu, įsigalėjusia dabartine tarpusavio nesantaika: „mes su ja dažnai pykstamės. Dabar mes su ja esam galutinai susipykusios“. Taip pat kontroversiškiems grupės nariams priskiriami 12-a ir 24-as informantai surinko po vieną neigiamą pasirinkimą: 12-ą grupės narę atstūmė 7-a informantė, nurodydama, jog pastaroji „bloga draugė“; bendradarbiavimo nurodytoje veikloje kontakto su 24-u informantu vengtų 3-ias grupės narys, pasirinkimą grįsdamas nepriimtiniu atmestojo elgesiu – „erzinasi“.

Atstumti grupės nariai. Penki grupės nariai nurodė, jog labiausiai organizuoti šventę jiems nepatiktų su 10-u informantu. Jie savo pasirinkimą argumentavo pabrėždami nepriimtinas 10-o informanto būdo savybes, nepageidaujamą elgesį: 5-as informanto nuomone, „jis labai grasus“; 14-as informantas teigia, jog „jis fantazuoja“, 20-as informantas nurodo, jog pastarasis „mušasi“, 15-o informanto teigimu, „jis neklauso auklyčių, keikiasi, didelę gėdą daro“. Atkreiptinas dėmesys, jog tarp 10-o ir 15-o grupės nario susiformavęs abipuse antipatija grįstas ryšys. Remiantis tuo, jog 15-a informantė atstumdama 10-ą grupės narį, akcentuoja jo nepriimtina, deviantinį elgesį su suaugusiais, keiksmazodžių vartojimą, gėdos darymą, o 10-as grupės narys jos vengia dėl pastarosios nemokėjimo linksmintis, piktumo, juokų nesupratimo, galima daryti prielaidą, jog skiriasi šių grupės narių vertybinės nuostatos bei požiūris, 15-a informantė grupės narį atstumia vertindama ne konkrečioje veiklos srityje, o jo elgesį visumoje, dėl kurio pastaroji ne taip nuoširdžiai bendrauja su 10-u grupės nariu, vengia bendravimo su pastaruoju. Tuo tarpu jam dėl tokio 15-os informantės elgesio atrodo, jog tai ji nulemia jų tarpusavio nesusikalbėjimą, dėl nežinomų priežasčių esanti labai pikta, nesupranti jo juokų. 16-o informanto pasirinkimą lėmė žinojimas, jog „jis nenorėdavo rengti“.

Grupės atstumtiesiems nariams priskiriamą 1-ą informantę neigiamai pasirinko trys grupės nariai: 11-a informantė šios grupės narės atstūmimą pagrindė tarpusavio nuomonių nesutapimu „nesutampa mūsų nuomonės“; 12-a informantė akcentuoja atstumtosios neigiamas charakterio savybes bei neigiamai vertinamas pastarosios reakcijas: „jie esa labai bjauri yra jai kas nors patinka arba neįtinka“; 25-as informantas nesirinktų 1-os informantės, nes neigiamai vertina jos elgesį, norą vadovauti: „nes todėl kad man nepatinka kai aiškina ką daryt“. 14-a informantą atstūmė du grupės nariai – 2-as ir 4-a informantai – įvardina jų apsisprendimą lėmusias priežastis: 2-as informantas teigia, jog iš 14-o grupės nario sulaukia ne pritarimo jo sugalvotoms idėjoms, bet pašaipos, pajuokos; 4-a grupės narė įvardina 14-o informanto neigiamą būdo savybę – „jis nedraugiškas“. 17-

ą grupės narį atstūmęs 24-as grupės narys savo pasirinkimą aiškina jam nepriimtinu 17-os grupės nario elgesiu: „jisai kai ką nors darom mėgsta išsidirbinėti, vaidinti“, o 22-a grupės narė savo pasirinkimo atstumti 17-ą grupės priežasčių neįvardino. 3-ią informantą atstūmė du grupės nariai – 6-as ir 18-as informantai. Jie savo pasirinkimą motyvavo akcentuodami 3-io grupės nario idėjų, organizacinių gebėjimų trūkumą: 6-as grupės narys teigia, jog „jis nieko nesugalvos“, o 18-as informantas nurodo, kad „jis blogas organizatorius“. Su 7-a informante Tortadienį organizuoti labiausiai nepatiktų 9-ai informantei, kuri įvardina nepriimtina

2 pav. Antruoju sociometrinio testo klausimu surinktų neigiamų pasirinkimų sociograma pastarosios elgesį, prognozuojamą pagalbos nesulaukima: „ji išsidirbinėja, ir ji man nepadėtų jo paruošti“ bei 21-am informantui, kuris nurodo pastarosios išreiškiamas negatyvias emocijas: „nes jinai pyksta“. 8-a informantė atstumta dviejų grupės narių – 1-o ir 23-ios informančių, dėl

prognozuojamai jos elgesio nulemtos Tortadienio šventės rengimo nesėkmės: 1-a informantė teigia „jinai išsidirbinėja ir visą tortadienį sugadintų“, 23-ios grupės narės nuomone, su 8-a informante „pradėjus veiklą atsirastų kaprizai ir isterijos“. Su 5-u informantu Tortadienio šventę organizuoti labiausiai nepatiktų 19-am grupės nariui, kuris nurodo problemiškos tarpusavio sąveikos pobūdį: „nelabai sutariam“.

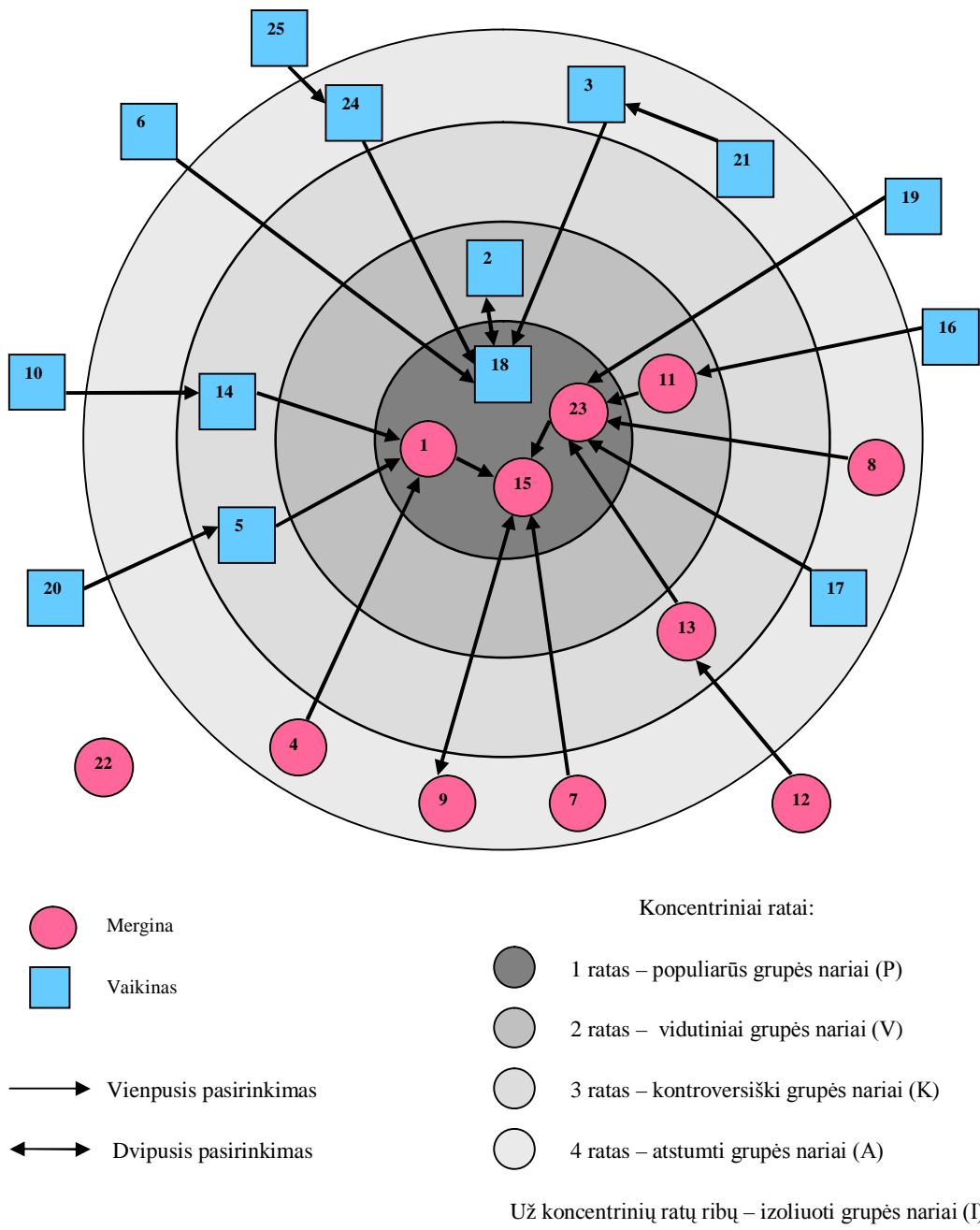
Izoliuotiems grupės nariams priskirti trys grupės nariai, t.y. 4-a informantė, 19-as ir 20-as informantai.

- Trečioji sociograma (žr. 3 pav.) atspindi ugdytinių tarpusavio santykių struktūrą mokymosi, kūrybinės užduoties atlikimo, atveju. Atsakydami į trečiąjį sociometrinio testo klausimą - *Su kuriuo vaikų globos namuose gyvenančiu vaiku Tau labiausiai patiktų rašyti rašini lietuvių kalbos pamokai? Kodėl?* – visi ugdytiniai, išskyrus 22-ą informantę, pasirinko po vieną grupės narį nurodytai užduočiai atlikti bei argumentavo savo apsisprendimus. Kadangi 22-a grupės narė yra ikimokyklinio amžiaus, trečiasis sociometrinio testo klausimas grįstas mokymosi kriterijumi – rašinio lietuvių kalbos pamokai rašymu – informantei buvo nesuvokiamas, nepažįstama jame nurodyta veiklos sritis.

Šioje sociogramoje (žr. 3 pav.) atsispindi abipusės simpatijos tarp 2-o ir 18-o informantų, 9-os ir 15-os informančių.

Populiarūs grupės nariai yra keturi informantai: 1-a, 15-a, 23-ia informantės ir 18-as informantas. 23-ią informantę pasirinko 5 grupės nariai: 8-a informantė teigia, jog pasirinktoji 23-ia informantė „ji gerai mokosi ir man padėtų“, 11-a informantė teigia, jog pasirinktoji „labai gerai moka išdėstyti mintis“, 13-a informantė nurodo, jog „jai gerai sekasi lietuvių kalba“, 17-as informantas teigia „nes ji vyriausia ir gerai mokosi“, 19-o informanto nuomone, ji „labai protinga, gera“. Remiantis informantų pasirinkimų argumentavimu, galima daryti prielaidą, jog 23-ios informantės lyderiavimas nurodytoje veiklos srityje sąlygotas jos amžiaus, mokslo pasiekimų, intelektinių sugebėjimų, kalbėjimo įgūdžių. 18-ą grupės narį pasirinko keturi ugdytiniai, t.y. 2-as, 3-ias, 6-as ir 24-as informantai. Trys informantai savo pasirinkimą grindė žinojimu, patirtimi, jog pasirinktasis ugdytinis nurodytoje veiklos srityje jiems padės atlikti užduotį: 2-as informantas savo pasirinkimą grindžia „nes jis man patartų“, 6-as informantas - „jis man visados padeda“, 24-as informantas - „nes kai rašytų man kiek nors pagelbėtų, padėtų susivokti“. Vienas informantas akcentuoja išskirtinai gerus 18-o informanto rašymo įgūdžius: 3-io informanto nuomone, jis „geriau rašo už kitus“. 15-ą informantę pasirinko taip pat keturi grupės narės. 1-a informantė akcentavo jos kūrybinius gebėjimus - „nes ji turi fantazijos“, 7-a informantė pabrėžė jos visapusišką išprusimą - „nes viską moka“, 9-a informantė savo pasirinkimą grindė įsitikinimu, jog pasirinktoji jai būtų pagelbėjusi atlikti nurodytą užduotį - „ji man padėtų parašyti jį“, priešingai nei 23-ia

informantė, kuri savo pasirinkimą grindė įsitikinimu, jog pati galėtų pagelbėti pasirinktajai merginai rašyti lietuvių kalbos rašinį - „turimomis savo žiniomis, galėčiau jai padėti“. 1-ą grupės narę pasirinko 4-a grupės narė, dėl pasirinktosios gebėjimo bendrauti pasirinkusiai priimtina forma - „ji nešaukia“, 5-as narys akcentavo 1-osios

3 pav. Trečiuoju sociometrinio testo klausimu surinktų neigiamų pasirinkimų sociograma

intelektinius gebėjimus - „ji labai protinga“, o 14-as informantas, remdamasis ankstesne bendros veiklos patirtimi, 1-ąją informantę pasirinko dėl numatomo lengviausio, mažiausiai jo asmeninių pastangų reikalaujančio užduoties atlikimo proceso - „ji pasako ką rašyti“.

Vidutinių grupės narių ratui priskiriami du informantai, t.y. 2-as ir 11-a grupės nariai. 2-ąją informantą pasirinkęs 18-as informantas savo apsisprendimą grindžia pasirinktojo asmens lietuvių

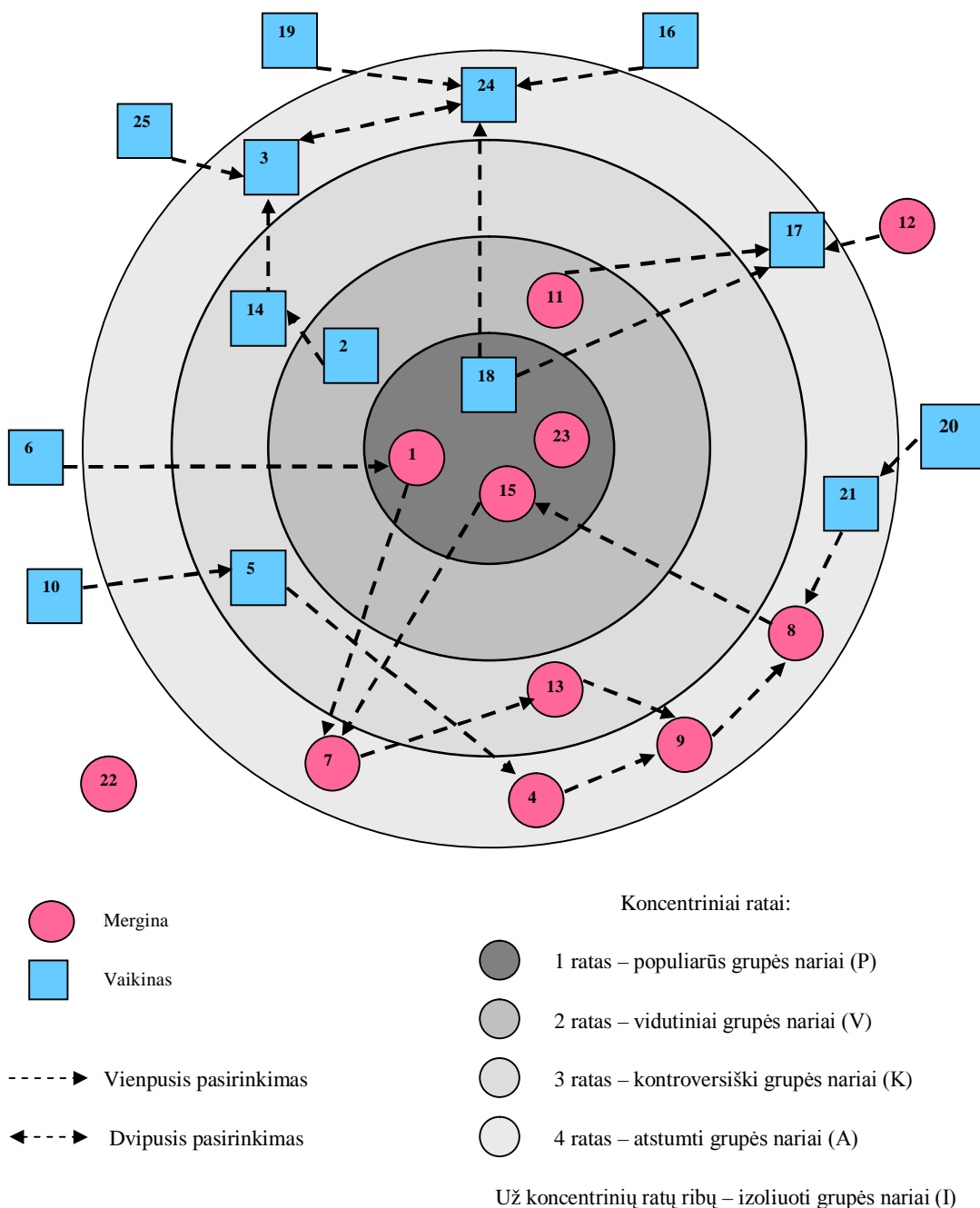
kalbos mokymosi pasiekimais: „jis gerai mokosi lietuvių kalbą, man padėtų“; 11-ą informantę pasirinkęs 16-as informantas akcentuoja pasirinktosios gebėjimą padėti puikai pasiruošti atlikti nurodytą užduotį: „padėtų labai gerai ruošis rašiniui“.

Kontroveršiškesiems grupės nariams priskiriami trys grupės nariai: 5-as, 13-a ir 14-as informantai. 5-ą informantą pasirinkęs 20-as informantas akcentuoja jo teigiamą būdo savybę: „jis geras“; 13-ą informantę pasirinkęs 12-as informantas nurodo pasirinktajai būdingą, pasirenkančiosios teigiamai vertinamą įgūdį patarti: „ji pataria kas gerai kas netinka kas tinka“; 14-ą informantą pasirinkęs 10-as informantas, savo teigiamą pasirinkimą grindžia pasirinktojo asmens turima minčių gausa, kūrybiniais, vaizduotės sugebėjimais: „turi daug minčių ir gera jo vaizduotė“.

Atstumtųjų ratui priklausančius tris grupės narius, t.y. 3-ą informantą 21-as informantas pasirinko dėl jo teigiamos būdo savybės - „jis geras“, 9-ą informantę 15-a informantė pasirinko dėl pastarosios turimų žinių bagažo, tam tikrų posakių žinojimo - „ji labai žino daug frazių, kurias būtų galima panaudoti lietuvių rašiniui“, 24-ą informantą 25-as informantas pasirinko dėl pasirenkančiojo matomos sėkmingo bendro darbo vizijos - „nes mes prirašytume visokių gražių dalykų“.

- Ketvirtoji sociograma (žr. 4 pav.) atspindi vaikų globos namų ugdytinių tarpusavio santykių struktūrą taip pat grįstą mokymosi kriterijumi, tačiau pastarąją lėmė ugdytinių ketvirtuoju klausimu – *Su kuriuo vaikų globos namuose gyvenančiu vaiku Tau labiausiai nepatiktų rašyti rašinį lietuvių kalbos pamokai? Kodėl?* – surinkti neigiami pasirinkimai, antipatijos jausmų sąlygotas tam tikrų grupės narių atstūmimas. 23 ugdytiniai atliko neigiamus pasirinkimus ir juos argumentavo, 22-a grupės narė dėl jai nepažįstamos veiklos srities nepateikė atsakymo į pateiktąjį klausimą, o 17-as informantas 3-ame klausime nurodęs teigiamą pasirinkimą, 4-ame klausime nenurodė asmens, su kuriuo jam labiausiai nepatiktų atlikti nurodytą užduotį.

Atstumti grupės nariai. 3-ią grupės narį atstūmė 14-as, 24-as ir 25-as informantai: 14-as informantas savo atstūmimą grindė atstumtojo nesugebėjimą atsiriboti nuo laisvalaikio, nesusikoncentravimą į formaliąją užduotį - „nes jis norėtų žaist futbolą“; 24-as informantas vengia bendradarbiavimo su atstumtu 3-iu grupės nariu dėl prognozuojamo atstūmusiajam nepriimtino 3-io informanto elgesio apsunkinančios užduoties atlikimo procesą - „nes jis kai pats rašytų pagelbėtų man išsidirbinėdamas“; 25-as informantas savo apsisprendimą grindžia atstumtojo rašymo įgūdžių neturėjimu - „nes man vienam tektų rašyti nes jis nemoka rašyti“.

4 pav. Ketvirtuoju sociometrinio testo klausimu surinktų neigiamų pasirinkimų sociograma

24-ą informantą atstūmė 3-ias grupės narys, savo sprendimą grįsdamas atstumtojo darbštumo trūkumu - „jis biskį toks prie tinginių“, 16-as informantas akcentuoja atstumtojo žemus mokymosi pasiekimus - „jam išeina neigiamas“, 19-as informantas teigia, jog 24-as be humoristinių daugiau nebeturi jokių sugebėjimų - „nieko nesugeba tik moka prikoint“, 23-ia informantė įvardino jai nepriimtina, nepatrauklų atstumtojo grupės nario elgesį - „jo elgesys man nesimpatiškas“.

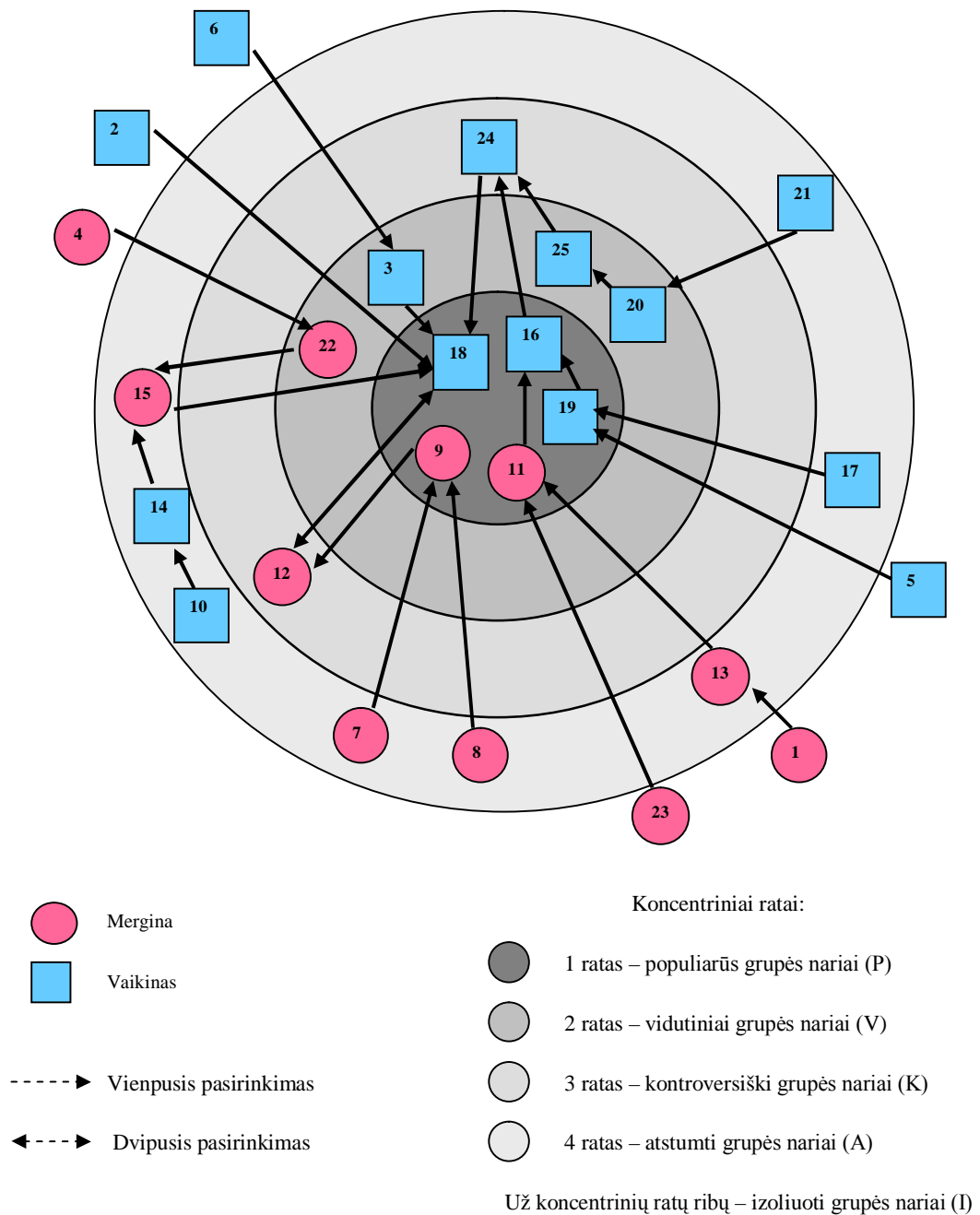
17-ą informantą atstūmė 11-a, 12-a ir 18-as informantai. 11-a informantė akcentavo jai asmeniškai nepatinkančias atstumtojo asmens charakterio savybes - „nepatinka žmogaus charakterio savybės“, 12-a informantė pabrėžė atstumtojo optimistines vizijas, požiūrio neturėjimą - „jis labai būna toks pesimistas“, 18-as informantas vengė bendradarbiavimo su atstumtuuju dėl

įsitikinimo, jog pastarasis nieko nesugeba ir dėl savo nesugebėjimų negalėtų niekuo padėti ji atstūmusiajam grupės nariui - „jis nieko nemoka ir nepadėtų man“.

7-ą grupės narę 1-a informantė atstūmė dėl atstumtosios negebėjimo išvystyti jos požiūriu protingų, realistiškų minčių - „nesąmones sugalvotų“, 15-a informantė vengtų kontakto su 7-a grupės nare dėl jos nesugebėjimo susikoncentruoti į tam tikrą veiklą, kitų susikoncentruoti besistengiančiųjų išblaškymo - „ji labai išblaško susikaupimą“. 8-ą grupės narę atstūmė 9-a informantė, savo sprendimą grįsdama intuicija grįstu įsitikinimu, jog bendradarbiavimas su atstumtąja nare būtų neįmanomas - „nu nežinau, bet tikrai neitų“, 21-as informantas akcentuoja jos blogumą, pasireiškiantį patyčiomis - „nes ji bloga prasivardžiuoja“. 9-ą grupės narę 4-a informantė atstūmė dėl prognozuojamo nepriimtino, nemalonaus bendravimo būdo - „šauktų ant manęs“, 13-a nurodė įvykusį konfliktą su atstumtąja grupės nare - „nes šiuo metu esam susipykusios“.

4-ą grupės narę atstūmė 5-as informantas įvertinęs jos intelektualius gebėjimus kaip vidutinius - „dėl to, kad ji nelabai protinga“. 21-ą informantą atstūmęs 20-as grupės narys savo pasirinkimą grindė negatyvia patirtimi bendros sąveikos metu - „viską atima“. 1-ą grupės narę atstūmęs 6-as informantas nurodo, jog nepriimtinas pastarosios būdas išlieti susikaupusias emocijas - „isterikuoja“. 5-ą grupės narį atstumiantis 10-as informantas akcentuoja pastarojo kūrybingos vaizduotės, veiklumo, susidomėjimo stoką - „todėl, kad neturi lakios vaizduotės ir visai jam nieks neįdomu“. 13-ą informantę 7-a grupės narė atstūmė dėl pastarosios netinkamai atliekamo draugės vaidmens - „bloga draugė“. Kontakto su 14-u grupės nariu vengė 2-as informantas dėl prognozuojamo pastarojo pasyvumo nurodytoje veiklos srityje - „nes jis nieko nesakytų ir tik man viską reikėtų daryt“. Bendradarbiavimo su 15-a informante vengia 8-a grupės narė nurodydama tarpusavio bendravimo nebuvimą, tarpusavio konfliktavimą, įsitikinimą, jog 15-a informantė norėdama jai pakenkti imtųsi tyčinių veiksmų - „aš su ja nebendrauju, mes su ja pykstamės ir ji manau man tyčia sugadintų rašinį“.

- Penktoji sociograma (žr. 5 pav.) atspindi vaikų globos namų ugdytinių santykių struktūrą poilsavimo vasaros stovykloje atveju. Atsakydami į penktąjį sociometrinio testo klausimą – *Su kuriuo vaikų globos namuose gyvenančiu vaiku Tau labiausiai patiktų kartu poilsiauti vasaros stovykloje? Kodėl?* – informantai pasirinko grupės narius su kuriuo jiems labiausiai patiktų kartu poilsiauti, laisvalaikį leisti vasaros stovykloje. Pasak Suslavičiaus (2006), sociometrinės apklausos laisvalaikio kriterijumi grįstas klausimas labiausiai atspindi egzistuojančius ryšius tarp grupės individų. Visi ugdytiniai atliko teigiamus grupės narių pasirinkimus bei pateikė argumentus, grindžiančius jų sprendimą pasirinkti tam tikrą grupės narį.

5 pav. Penktuoju sociometrinio testo klausimu surinktų teigiamų pasirinkimų sociograma

Populiarūs grupės nariai. 18-ą grupės narį pasirinko 2-as informantas, savo pasirinkimą grindžia teigiama bendravimo patirtimi - „nes jis geras draugas“; 3-ias informantas akcentuoja pasirinktojo teikiama pagalbą, priežiūrą, turimą atsakomybės jausmą - „jis padeda, atsakingas, prižiūri mane“; 12-a informantė 18-ą grupės narį pasirinko dėl jo kūrybiškumo, turimo humoro jausmo - „jis yra labai kūrybingas ir moka pajuokauti“; 15-a informantė savo pasirinkimą argumentavo remdamasi pozityvia draugystės patirtimi, jo pomėgiu žaisti žaidimus - „jis labai geras draugas, mėgsta žaisti žaidimus“; 24-as informantas akcentuoja pasirinktojo 18-o grupės nario

išradingumą, kūrybingumą, tikėtiną pozityvią nuotaiką „jisai sugalvotų visokių užsiėmimų, būtų visada linksmas“.

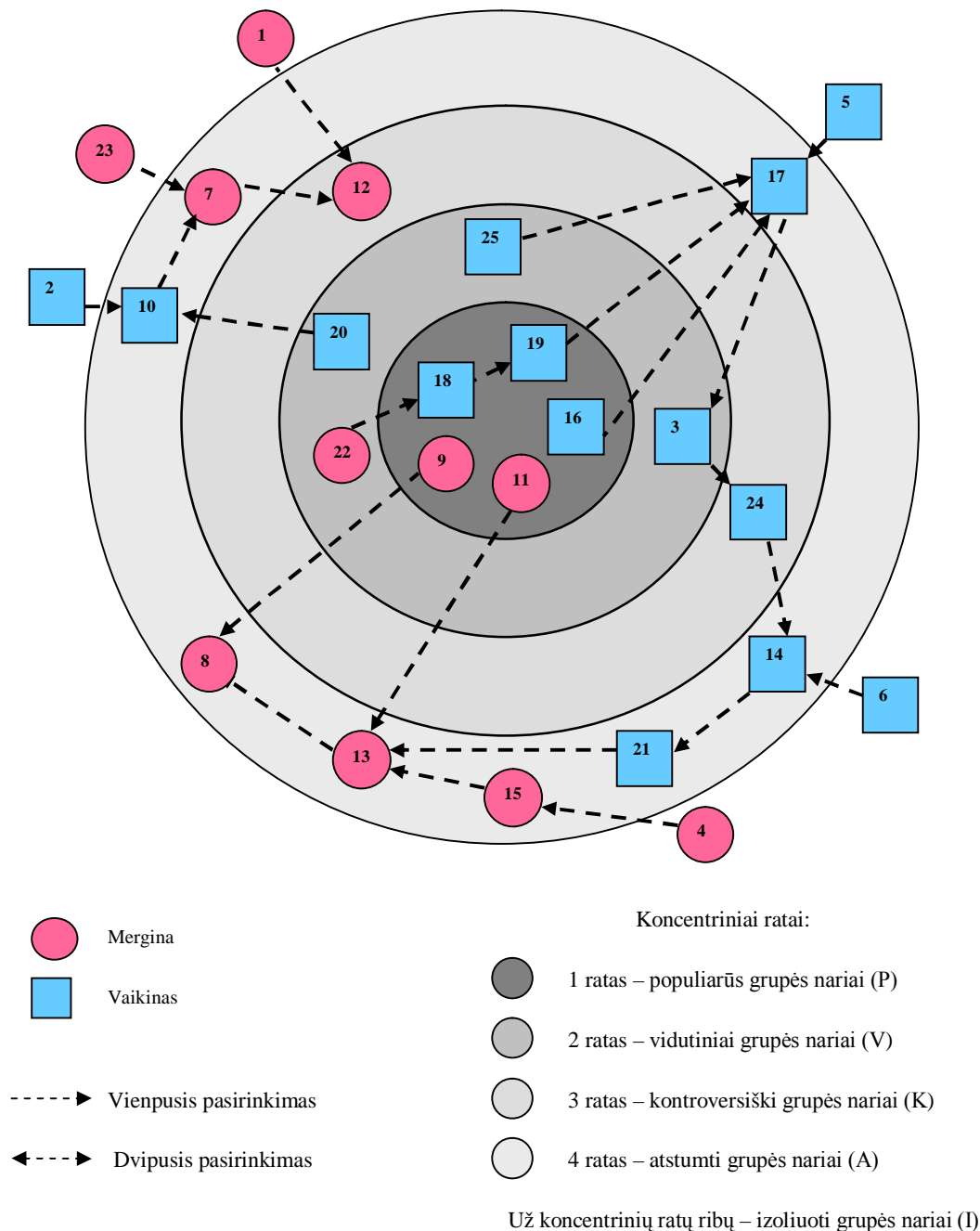
19-ą grupės narį pasirinko 5-as informantas, savo pasirinkimą grindžia pasirinktojo grupės nario sugebėjimu prajuokinti labai juokingais pasakymais, teigiama bendravimo patirtimi - „jis yra geras bajeristas ir geras draugas“; 17-as informantas akcentavo pasirinkto grupės nario teigiamas charakterio savybes - „todėl, kad jis draugiškas ir atviras“; 9-ą informantę 7-a informantė pasirinko dėl pastarosios jai tinkamai atliekamo draugės vaidmens - „gera draugė“, 8-a grupės narė akcentuoja pastarosios suteikiamą pagalbą tvarkantis, sąveikaujant turiningai praleistą laiką - „ji padėtų stovykloje tvarkytis ir gerai praleistume laiką“.

11-ą grupės narę pasirinko 13-a informantė nurodanti teigiamas būdo, charakterio savybes, kitiems rodomą pavyzdinį elgesį - „nes ji yra labai gera, draugiška, rodanti gerą pavyzdį“, 23-ia informantė 11-ą grupės narę pasirinko atsižvelgusi į panašaus amžiaus kriterijų - „ji yra maždaug mano amžiaus“. 16-ą informantą pasirinko 11-a grupės narė nurodanti patrauklią pastarojo būdo savybę, gerus tarpusavio santykius - „labai mielas vaikas, su kuriuo gerai sutariu“, 19-as informantas akcentuoja teigiamas pasirinktojo asmenines savybes, patiriamą pozityvų jausmą tarpusavio sąveikos metu - „draugiškas, linksmas, malonu bendrauti“.

Vidutiniai grupės nariai. 3-ią grupės narį pasirinko 6-as informantas savo pasirinkimą aiškino patyrimu, jog pasirinktajam bus būtina jo pagalba, priežiūra - „jis visada šaukiasi, padedu jam“. 20-ą grupės narį pasirinko 21-as informantas nurodydamas pasirinktojo teigiamą būdo savybę - „jis geras“. 22-ą grupės narį pasirinko 4-a informantė remdamasi pozityvia bendravimo, veiklos vizija - „smagu būtų, eitume išimaudyti“. 25-ą grupės narį pasirinko 20-as informantas akcentuodamas pastarojo teigiamą būdo savybę, gebėjimą bendrauti su pasirinkusiuoju jam priimtinu būdu - „jis geras, nešaukia“. 13-ą informantę 1-a informantė pasirinko remdamasi pasirinktosios paklusnumu, tikėtina vizija jai vienai pasirenkančiajai nuspręsti už jas abi - „jinai eina ten, kur aš pašaukiu“. 14-ą grupės narį pasirinko 10-as informantas akcentuodamas pastarojo gebėjimą juokauti, empatiškumą - „nes gerai moka juokauti, turi gerą humoro jausmą ir labai gerai supranta sunkiose padėtyse“.

Kontroversiški grupės nariai. 12-ą grupės narę pasirinkusi 9-a informantė pabrėžė pasirinktosios kaip asmens, draugės patrauklumą - „ji nuostabi, puiki“. 18-as informantas pasirinkęs 12-ą informantę rėmėsi įsitikinimu, jog su ja laiką vasaros poilsio stovykloje praleistų itin turiningai - „su ja būtų smagu ir gerai praleisčiau gerai laiką“. 24-ą informantą 16-as informantas pasirinko dėl įgytos teigiamos patirties panašaus pobūdžio veikoje - „su juo buvo linksma“, 25-as informantas savo pasirinkimą grindė įvardindamas jų sutampančias nuomones tarpusavio bendravimo atžvilgiu, pozityvią sąveikavimo patirtį - „nes mums patinka leisti gerą laiką, su juo smagu“.

- Šeštoji sociograma (žr. 6 pav.) atspindi vaikų globos namų ugdytinių santykių struktūrą poilsavimo vasaros stovykloje atveju, kuomet remtasi ne teigiamais informantų pasirinkimais,

6 pav. Šeštuoju sociometrinio testo klausimu surinktų neigiamų pasirinkimų sociograma kaip analizuotoje penktoje sociogramoje, bet neigiamais grupės narių pasirinkimais. Atsakydami į šeštąjį sociometrinio testo klausimą – *Su kuriuo vaikų globos namuose gyvenančiu vaiku Tau labiausiai nepatiktų kartu poilsiauti vasaros stovykloje? Kodėl?* – informantai atstūmė tuos grupės narius su kuriuo jiems labiausiai nepatiktų kartu poilsiauti vasaros stovykloje. Remiantis Suslavičiaus (2006) teiginiu, jog sociometrinės apklausos laisvalaikio kriterijumi grįstas klausimas realistiškiausiai atspindi egzistuojančius ryšius tarp grupės individų, adekvačiai galima teigti, jog antipatijomis grįsti neigiami pasirinkimai poilsavimo vasaros stovykloje atveju ryškiausiai atspindi

susiformavusią grupės narių tarpusavio sąveikos struktūrą, kuomet nurodytoje veiklos srityje siekiama atstumti tam tikrą grupės narį, išvengti kontakto su juo. Visi ugdytiniai atliko neigiamus pasirinkimus ir juos argumentavo, išskyrus 22-ą grupės narę, kuri neigiamai pasirinkusi 18-ą grupės narį, savo sprendimo nepagrindė.

Atstumti grupės nariai. 13-ą informantę atstūmusi 11-a grupės narė pabrėžė jų amžiaus ir nuomonių skirtybę - „skiriasi amžius ir nuomonė“, 15-a informantė nurodo atstumtosios nepriimtina elgesį, apkalbas tiek darbuotojų, tiek atstumiančiosios atžvilgiu - „ji apkalbinėja, visaip vadina, meluoja auklytėms, apie jas šneka labai blogai, o mane kaltina, kad aš taip darau“, 21-as informantas akcentavo jos neigiamą emociją - „nes ji pyksta“. Su 15-a informante 4-a informantė nenorėtų kartu poilsiauti vasaros stovykloje, nes yra įsitikinusi, jog atstumtoji informantė dėl nenurodytos priežasties su ja elgtusi nepagarbiai - „šauktų ant manęs“. 8-a informantė teigia, jog sąveika su 15-a grupės nare jai yra nepriimtina, vengtina - „aš su ja negaliu išbūti nei minutės“, o 12-a informantė save ir 15-ą grupės narę įvardina kaip priešes, tarp kurių tvyro įtampa, noras santykius aiškintis fizinės jėgos pagalba - „mes esam didelės priešės, kurios vos neprasideda muštynėmis“. 17-ą informantą atstūmęs 5-as grupės narys savo sprendimą grindžia atstumtojo kaip grupės nario nepatrauklumu, nepatikimu - „jis man nelabai patinka“, 16-as informantas poilsavimo kartu su 17-u grupės nariu vengtų dėl įgytos neigiamos patirties, jam nepriimtino sau prisiskiriamo lyderio vaidmens - „jis buvo toje stovykloje lyderis – jam taip atrodė“. 19-as informantas akcentavo 17-ai grupės nariui būdingą, dažnai išgyvenamą pykčio emociją - „žiauriai daug pyksta“. 7-ą informantę 10-as informantas atstumia dėl pastarajai būdingo kalbėjimo intensyvumo - „todėl, kad jinai daug kalba“, 23-ia informantė vengia bendros veiklos su atstumiamą 7-a grupės nare dėl negebėjimo susitaikyti su jai nepalankiai susiklosčiusiomis aplinkybėmis - „ji kažko negavus pradėtų verkšlenti“. 8-ą informantę atstūmė 9-a informantė, remdamasi ankstesne patirtimi dėl pastarajai būdingo valdingumo - „ji man aiškintų“, o 13-a grupės narė 8-ą informantę atstumia akcentuodama bendravimo retumą, jos kaip grupės narės nepatrauklumą - „nes aš su ja mažai bendrauju ir man ji nepatinka“. Poilsavimo vasaros stovykloje su 10-u grupės nariu vengtų 2-as informantas nurodydamas bendravimui su juo būdingą nuobodumą, neįdomumą - „nes su juo nuobodu ir neįdomu“, 20-as informantas akcentuoja 10-o grupės nario delinkventinį elgesį jo atžvilgiu - „jis mušasi“. 12-ą grupės narę atstūmė 1-a informantė, nurodžiusi jų tarpusavio konfliktą, numanomą tyčinį kenkimą - „esam susipykusios, nu man ji ant juoko viską darytų“, 7-a informantė atstumdama 12-ą informantę atskleidžia savo požiūrį į atstumtąją kaip į netinkamai besielgiančią draugę - „bloga draugė“. Su 24-u grupės nariu poilsio vasaros stovykloje vengtų 3-ias informantas, remdamasis savo įsitikinimu, jog pastarasis jo neprižiūrėtų, nesijaustų nė kiek už jį atsakingas - „nes nebūtų atsakingas, neprižiūrėtų“, 17-am informantui nepriimtinas atstumtam grupės nariui būdingas nepagarbus elgesys kitų atžvilgiu - „nes jis pastoviai šaukia ant visų ir kitaip išsidirbinėja“. 18-ą

informantą atstūmusi 22-a grupės narė nepateikė savo sprendimo argumentacijos. Su 19-u informantu stovyklauti labiausiai nepatiktų 18-am informantui dėl pastarojo nepriimtino elgesio, savitvarkos įgūdžių neturėjimui - „jis triukšmauja ir yra netvarkingas“. 14-ą grupės narį atstūmė 6-as informantas akcentuodamas pastarajam būdingą išrankumą - „jam netinka tai tas, tai anas“.

Izoliuotųjų narių grupei priskirti šeši grupės nariai, t.y. 1-a, 4-a, 23-ia informantės ir 2-as, 5-as, 6-as informantai.

2.2.2. Žmogaus piešinių analizė

1-os informantės žmogaus piešinio požymiai

1-a informantė nupiešė vidutinio dydžio piešinį, užimantį nuo 1/3 iki 2/3 lapo erdvės (žr. 35 priedą). Informantės žmogaus piešinyje itin ryškus kontrastas tarp nupiešto žmogaus galvos ir kūno: galva nupiešta su pagrindiniais veido bruožais – akimis, nosimi, burna, ausimis, plaukais, auskarais, o kūnas nupieštas paprastomis linijomis. Remiantis Bedard (2009) vaikų piešinių interpretacijos koncepcijos teiginiu, jog vaiko nupieštas žmogus iš paprastų linijų, tarsi iš degtukų, rodo tai, jog pastarasis save laiko nelabai svarbiu, jis trokšta atkreipti dėmesį į kitas piešinio detales. Kadangi žvelgiant į 1-os informantės piešinį pastebima, jog viršutinė žmogaus dalis lyginant su liemeniu nupiešta didesniu masteliu, galvos srityje ir aplink ją nupiešta daugiau nei pusė visų piešinio detalių, tikslinga teigti, jog 1-a informantė žmogaus kūną laiko nesvarbiu, siekia dėmesį atkreipti į žmogaus galvą. Atsižvelgiant į atpažintus piešinio požymius, tikslinga teigti, jog informantė labai prastai vertina savo kūną ir bando kompensuoti prastą savęs vertinimą demonstraciniais požymiais.

2-o informanto žmogaus piešinio požymiai

2-as informantas nupiešė sumažinto dydžio piešinį, užimantį mažiau nei 1/3 lapo erdvės (žr. 36 priedą), kas, Vengerio (2008) nuomone, paprastai yra prislėgtos nuotaikos požymis, būdingas depresinėms, subdepresinėms piešiančiųjų būsenoms. Bedard (2009) teigimu, nupieštas žmogus be pėdų gali simbolizuoti vaiko pastovumo ieškojimą, galimybės pačiam judėti neturėjimą, priklausymą nuo aplinkos. Buck (1948) teigimu, nepavaizduotos žmogaus pėdos yra piešiančiojo deformuoto savarankiškumo požymis, nupieštos akys kaip tuščios akiduobės rodo stiprų nenorą priimti vizualinius stimulus, priešišką kitiems, smulkūs pečiai – piešiančiojo jaučiamą menkumo jausmą, nevienodo dydžio kojos – ambivalentiškumą autonomijos siekimo atžvilgiu. Remiantis šiomis autorių išvalgomis ir 2-o informanto atitinkančiais nupiešto žmogaus detalių požymiais, jų nebuvimu, galima teigti, jog 2-as informantas yra prislėgtos nuotaikos, galimai išgyvena depresinę būseną, dėl jaučiamo nestabilumo, priklausymo nuo aplinkos, nejaučiamo savarankiškumo ir išgyvenamų dvilypių jausmų situacijos valdymo atžvilgiu, kas inicijuoja menkavertiškumo jausmą.

3-io informanto žmogaus piešinio požymiai

3-ias informantas nupiešė sumažinto dydžio piešinį, užimantį mažiau nei 1/3 lapo erdvės (žr. 37 priedą), kas Vengerio (2008) nuomone, paprastai yra prislėgtos nuotaikos požymis, būdingas depresinėms, subdepresinėmis piešiančiųjų būsenoms. Hammer (1954) teigia, kad ausų nebuvimas žmogaus piešinyje rodo piešiančiojo atsiribojimą nuo socialinės aplinkos skleidžiamų audio stimulų.

4-os informantės žmogaus piešinio požymiai

4-a informantė nupiešė vidutinio dydžio piešinį, užimantį nuo 1/3 iki 2/3 lapo erdvės (žr. 38 priedą). Hammer (1954) teigia, kad ausų nebuvimas žmogaus piešinyje rodo piešiančiojo atsiribojimą nuo socialinės aplinkos skleidžiamų audio stimulų.

5-o informanto žmogaus piešinio požymiai

5-as informantas nupiešė sumažinto dydžio piešinį, užimantį mažiau nei 1/3 lapo erdvės (žr. 39 priedą), kas Vengerio (2008) nuomone, paprastai yra prislėgtos nuotaikos požymis, būdingas depresinėms, subdepresinėmis piešiančiųjų būsenoms.

6-o informanto žmogaus piešinio požymiai

7-a informantė nupiešė sumažinto dydžio piešinį, užimantį mažiau kaip 1/3 lapo erdvės (žr. 40 priedą), kas atspindi piešiančiosios negatyvius išgyvenimus. Vengerio (2008) nuomone, sumažinto dydžio piešinys dažniausiai atspindi prislėgtą nuotaiką, depresinę būseną.

7-os informantės žmogaus piešinio požymiai

7-a informantė nupiešė sumažinto dydžio piešinį, užimantį mažiau kaip 1/3 lapo erdvės (žr. 41 priedą), kas atspindi piešiančiosios negatyvius išgyvenimus. Vengerio (2008) nuomone, sumažinto dydžio piešinys dažniausiai atspindi prislėgtą nuotaiką, depresinę būseną. Widlöcher (2010) nuomone, piešiančiajam piešiniui panaudojus pernelyg mažą grafinės erdvės dalį būdingas tam tikras nestabilumas. Nors nupieštas labai mažas žmogus pastebimi žymūs žmogaus kūno proporciniai skirtumai į kairę, kas, Buck (1948) nuomone, žymi seksualinio vaidmens sutrikimą, asmenybės pusiausvyros nebuvimą; vėliausiai piešiami veido bruožai (žr. stebėjimo protokolą nr.7), Buck (1948) nuomone, atspindi piešiančiajam būdingą tendenciją neigti išorinių dirgiklių receptorių, siekimas savo kaip asmens identifikaciją atidėti kiek įmanoma vėlesniam laikui. Vengerio (2008) nuomone, nupieštos plačiai į šalis ištiestos žmogaus rankos atskleidžia piešiančiajam būdingą ekstraversiją – jaučiamą didelį poreikį bendrauti. Tačiau 7-os informantės piešinyje į šonus ištiestos rankos vaizduojamos be plaštakų, kas, Vengerio (2007) teigimu, atspindi specifinį ekstravertiškos pozos ir bendravimo sutrikimo požymių derinį, esant piešiančiojo polinkiui įvairiems, tačiau formaliems tarpusavio santykiams. Buck (1948) nuomone, į abi puses ištiestos žmogaus rankos atspindi, jog piešiantysis kartais susigriebia atliekų veiksmus, kurių nekontroliuoja. Į abi puses ištiestos žmogaus rankos panašios į sparnus, Buck (1948), toks žmogaus

piešinio požymis dažniausiai būdingas šizoidinių subjektų priešiniams. Vengerio (2008) nuomone, piešinio schemiškumas, mažas detalių skaičius atspindi sumažėjusį piešiančiojo aktyvumą.

8-os informantės žmogaus piešinio požymiai

8-a informantė nupiešė vidutinio dydžio piešinį, užimantį nuo 1/3 iki 2/3 lapo erdvės (žr. 42 priedą). Buck (1948) teigimu, nupieštos labai trumpos žmogaus rankos atspindi piešiančiojo siekių nebuvimą, jį valdantį neadekvatumo jausmą. Vengerio (2008) teigimu, žmogaus rankos – svarbiausias piešiančiojo bendravimo srities ypatumų rodiklis. 8-a informantė nupiešusi rankų plaštakas, jas ryškino dubliuodama pirmines linijas (žr. stebėjimo protokolą nr.8). Toks plaštakų piešimas daugybinėmis linijomis atspindi piešiančiosios nerimo požymius, susijusius su bendravimo sritimi. Kadangi 8-a informantė nenupiešė žmogaus ausų, o Buck (1948) nuomone, vienu iš esminių žmogaus piešinio detalių nebuvimas labai svarbus požymis, galima daryti prielaidą, jog ausų nebuvimas žmogaus piešinyje atspindi galimą dėl bendravimo srities pasireiškiančio nerimo priežastį – Hammer (1954) teigia, kad ausų nebuvimas piešinyje, liudija piešiančiojo atsiribojimą nuo socialinės aplinkos, nuo jos skleidžiamų audio stimulų. Vengerio (2008) nuomone, nupiešti ilgi plaukai – demonstratyvumo požymis. Buck (1948) teigimu, plačiai išskėstos kojos atspindi piešiančiojo atvirą nepaklusnumą, niekinimą, ignoravimą ar nesaugumą, žmogaus stovėjimas ant pirštų galų (žr. stebėjimo protokolą nr.8) atskleidžia subtilų rafinuotą tikrovės suvokimą, stiprų skrydžio poreikį, per trumpos kojos – jaučiamo psichologinio ar fiziologinio nepaslankumo jausmo požymis.

9-os informantės žmogaus piešinio požymiai

9-a informantė nupiešė vidutinio dydžio piešinį, užimantį nuo 1/3 iki 2/3 lapo erdvės (žr. 43 priedą). Atsižvelgiant į Buck (1948) teiginį, jog liemens atžvilgiu nenormaliai didelė galva atspindi piešiančiojo mąstymo, vaizduotės vaidmens akcentavimą žmogaus veikloje. Nupieštame 9-os informantės žmogaus piešinyje pastebimi intensyviai užtušuoti plaukai viršugalvio srityje, kas, Buck (1948) nuomone nurodo subjekto patiriamą nerimo jausmą dėl mąstymo ir vaizduotės. Bedard (2009) teigimu, kai nupiešiamos neproporcingai mažos akys – vaikas nenori nieko žinoti arba suvokia, kad nuo jo yra kažkas slepiama. Buck (1948) teigia, jog akių mažumas atspindi subjekto siekį matyti tiek mažai, kiek tik galima, mažos ausys atspindi troškimą nustelbti, kritikos nepriėmimą. Remiantis Vengerio (2007) teigimu, jog dantų rodymas, nupieštoje išsišiepusioje burnoje yra polinkio į verbalinę agresiją požymis, 9-os informantės nupieštą didelę burną ir viršutinių dantų eilę tikslinga laikyti polinkio į verbalinę agresiją požymiu. Tačiau 9-os informantės vėlesnis elgesys – dantų ištrynimasis, galimai atskleidžia piešiančiosios troškimą vengti verbalinės agresijos apraiškų. Atsižvelgiant į Buck (1948) teiginį, kad žmogaus kaklas simbolizuoja jungtį tarp kontrolės sferos – galvos ir potraukių sferos – kūno, 9-os informantės nupieštas platus, tvirtas kaklas atspindi piešiančiosios intensyvią minėtųjų sferų koordinaciją. Vengerio (2008) nuomone,

liesa, ištempta figūra siaurais pečiais dažna esant asteniškumui, psichasteninei akcentuacijai, introversijai. Vengerio (2008) teigimu, nupieštos tokios papildomos detalės kaip auskarai, suknelės puošyba gėlėmis, kaspinais, atspindi piešiančiajai būdingą ryškų demonstratyvumą.

10-o informanto žmogaus piešinio požymiai

10-as informantas nupiešė sumažinto dydžio piešinį, užimantį mažiau nei 1/3 lapo dalies (žr. 44 priedą), kas Vengerio (2008) teigimu, atspindi subjekto išgyvenamus neigiamus jausmus. Remiantis Buck (1948), didelė galva atspindi piešiančiojo mąstymo vaidmens, vaizduotės akcentavimą žmogaus veikloje, galvos periferinių linijų pabrėžimas (žr. stebėjimo protokolą nr.10) atskleidžia stiprias pastangas išlaikyti kontrolę, bijant, kad neatsispindėtų dirginančios fantazijos, įkyrios idėjos; ryškiai apibrėžta žmogaus plaukų linija atspindi konfliktus, agresiją; intensyviai užtušuoti žmogaus plaukai reiškia nerimo dėl mąstymo, vaizduotės išgyvenimą; jei subjektas veidui stengiasi suteikti išorinės laimės išraišką, tikriausiai jis skausmingai suvokia poreikį išlaikyti reikiamą veido išraišką; per daug pabrėžiamas smakras atspindi poreikį dominuoti, labiau socialiniu nei seksualiniu aspektu; pečių kampotumas reiškia susiformavusią gynybinę, perdėto atsargumo nuostatą; labai trumpos rankos atspindi siekimų nebuvimą, subjektą valdantį neadekvatumo jausmą; per trumpos, nevienodo dydžio kojos atskleidžia psichologinį ar fiziologinį nepaslankumo jausmą, išgyvenamą ambivalentiškumo jausmą autonomijos siekimo atžvilgiu.

11-os informantės žmogaus piešinio požymiai

11-a informantė nupiešė sumažinto dydžio piešinį, užimantį mažiau nei 1/3 lapo dalies (žr. 45 priedą), kas Vengerio (2008) nuomone, perspėja apie piešiančiojo išgyvenamus neigiamus jausmus. Buck (1948) teigimu, liemens atžvilgiu pernelyg didelė galva išpėja, jog piešiantysis pabrėžia mąstymo ir vaizduotės reikšmingumą žmogaus gyvenime, intensyviai užtušuoti plaukai – nerimo dėl mąstymo, vaizduotės požymis. Remiantis Vengerio (2008) nuomone, apskritimų pavidalo skruostai vyresnio nei 9-10 metų vaiko piešinyje yra tam tikro infantilumo požymis; ilgi plaukai, kruopščiai nupiešta šukuosena yra demonstratyvumo požymis. Hammer (1954) teigia, kad ausų nebuvimas piešinyje, liudija piešiančiojo atsiribojimą nuo socialinės aplinkos, audio stimulų. Pečiai smulkūs – rodo esantį menkavertiškumo jausmą. Buck (1948) teigimu, nevienodo dydžio pečiai liudija pusiausvyros nebuvimą asmenybės viduje; rankos platesnės ties plaštaka, ne ties petimi atspindi veiksmų kontrolės trūkumą, impulsyvumą; per trumpos kojos liudija apie jaučiamą psichologinį ar fiziologinį nepaslankumo jausmą; per mažos pėdos reiškia subjekto suvaržymą, priklausomumą; į priešingas puses nukreiptos pėdos rodo subjektą turint ambivalentiškus jausmus. Remiantis Vengerio (2008) nuomone, nupieštos papildomos detalės, pavyzdžiui, žiedai atspindi 11-ai informantei būdingą demonstratyvumą.

12-os informantės žmogaus piešinio požymiai

12-a informantė nupiešė vidutinio dydžio piešinį, užimantį nuo 1/3 iki 2/3 lapo erdvės (žr. 46 priedą). Buck (1948) teigimu intensyviai užtušuoti plaukai – nerimo dėl mąstymo, vaizduotės požymis; gerai nupiešti ir užapvalinti pečiai nurodo lygią, lanksčią, pakankamai gerai subalansuotą jėgos išraišką. Vengeris (2007) teigia, jog kišenėse nupieštos rankos – atsisakymo bendrauti požymis; atsižvelgiant į kūno linijų trynimą, taisymą (žr. stebėjimo protokolą nr.12), nerimo pasireiškimo požymį, ir į bendrą, malonią žmogaus veido išraišką, galima teigti, jog 12-a informantė neatsisako bendravimo, labiau jaučia kontaktų baimę, nuogąstavimą dėl negatyvaus savęs vertinimo. Pasak Vengerio (2007) žmogaus figūros piešinyje paryškinta krūtinės ir klubų linija atspindi piešiančiosios seksualinės srities sureikšminimą. Atsižvelgiant į tai, kad 12-a informantė nupiešusi krūtinės ir klubų linkių linijas, jas grįžusi nuo kitų piešinio detalių, ryškino daugybinėmis linijomis – nerimo požymiai sukonzentruoti tose kūno srityse, Vengerio (2008) nuomone, reiškia piešiančiosios informantės išgyvenamas abejones dėl savo moteriško patrauklumo, negatyvų savo figūros vertinimą. Buck (1948), kūno atžvilgiu per mažos pėdos reiškia subjekto suvaržymą, priklausomumą. Vengeris (2009) teigia, jog papildomų detalės – papuošalo nupiešimas – atskleidžia 12-ai merginai būdingą demonstratyvumą.

13-os informantės žmogaus piešinio požymiai

13-a informantė nupiešė vidutinio dydžio piešinį, užimantį nuo 1/3 iki 2/3 lapo erdvės (žr. 47 priedą). Liemens atžvilgiu pernelyg didelė galva, Buck (1948) teigimu, atspindi piešiančiojo mąstymo ir vaizduotės reikšmingumą žmogaus veikloje. Bedard (2009) nuomone, nupieštos didelės akys rodo vaiko smalsumą, itin didelį domėjimąsi tuo, ką mato jį supančioje aplinkoje. Vengeris (2007) teigia, jog nupieštos labai mažos plaštakos atspindi egzistuojančius bendravimo sutrikimus, kampuota figūra taip pat liudija apie bendravimo sunkumų pasireiškimą, būdingą introversiją. Buck (1948) teigia, jog neužtušuoti plaukai, gaubiantys veidą kaip replės atskleidžia subjektą valdančius priešiškus impulsus; labai kampuoti pečiai reiškia susiformavusią gynybinę, perdėto atsargumo nuostatą; nevienodo dydžio pečiai atskleidžia pusiausvyros nebuvimą piešiančiosios 13-os informantės asmenybės viduje; į priešingas puses nukreiptos pėdos rodo subjektą išgyvenant ambivalentiškus jausmus. Kadangi 13-a informantė buvo nupiešusi nevienodo dydžio kojas (žr. stebėjimo protokolą nr.14), vėliau kojų dydį suvienodino, todėl remiantis Buck (1948) nuomone, jog nevienodo dydžio kojos nurodo jaučiamą ambivalentiškumo jausmą autonomijos siekimo atžvilgiu, galima teigti, jog informantė siekia užgožti dvilypiškus jausmus savarankiškumo siekimo atžvilgiu. Tokios papildomos detalės kaip auskarai, papuošalai, Vengerio (2008) teigimu, atspindi piešiančiajai būdingą demonstratyvumą.

14-o informanto žmogaus piešinio požymiai

14-as informantas nupiešė padidinto dydžio piešinį, užimantį daugiau nei 2/3 lapo erdvės (žr. 48 priedą), kas, Vengerio (2008) nuomone, liudija apie jaučiamą sujaudinimo būseną, smarkiai

sumažėjusią kontrolę. Hammer (1954) teigia, kad ausų nebuvimas žmogaus piešinyje rodo piešančiojo atsiribojimą nuo socialinės aplinkos skleidžiamų audio stimulų. Vengerio (2008) teigimu, papildomos detalės žmogaus piešinyje, nagrinėjamu atveju – kaklo grandinė – atspindi piešančiajam būdingą demonstratyvumą.

15-os informantės žmogaus piešinio požymiai

15-a informantė nupiešė sumažinto dydžio piešinį, užimantį mažiau nei 1/3 lapo dalies (žr. 49 priedą), kas Vengerio (2008) nuomone, perspėja apie piešančiojo išgyvenamus negatyvius jausmus. Buck (1948) teigimu, liemens dydžio atžvilgiu pernelyg didelė nupiešė žmogaus galva, atspindi subjekto mąstymo ir vaizduotės reikšmingumą žmogaus veikloje. Hammer (1954) teigia, kad ausų nebuvimas žmogaus piešinyje rodo piešančiojo atsiribojimą nuo socialinės aplinkos skleidžiamų audio stimulų. Buck (1948) teigimu, išryškinta burna – psychoseksualiniai nukrypimai, fiksacija, nesubrendimas, dažnai išreiškia kaltės jausmu ar nerimą, sukeltą oralinių – erotinių ar oralinių agresyvių impulsų; nevienodo dydžio pečiai nurodo galimą pusiausvyros asmenybės viduje nebuvimą. Ryškinama vidinė šlaunų pusė; per trumpos kojos atskleidžia psichologinį ar fiziologinį nepaslinkimo jausmą; labai neryškios linijos žmogaus piešinyje atspindi konfliktus, jaučiamus neadekvatumo ir menkavertiškumo jausmus.

16-o informanto žmogaus piešinio požymiai

16-as informantas nupiešė vidutinio dydžio piešinį, užimantį nuo 1/3 iki 2/3 lapo erdvės (žr. 50 priedą). Hammer (1954) teigia, kad ausų nebuvimas žmogaus piešinyje rodo piešančiojo atsiribojimą nuo socialinės aplinkos skleidžiamų audio stimulų. Buck (1948) nuomone, akys nupieštos kaip tuščios akiduobės nurodo stiprų nenorą priimti vizualinius stimulus, priešiškus kitiems; ilgas ir plonas kaklas atspindi galimus šizoidinius asmenybės požymius; nevienodo dydžio pečiai rodo pusiausvyros asmenybės viduje nebuvimą; rankos platesnės ties plaštaka, nei ties petimi – veiksmų kontrolės trūkumą impulsyvumą; per trumpos kojos atskleidžia psichologinį ar fiziologinį nepaslinkimo jausmą; labai neryškios linijos žmogaus piešinyje atspindi konfliktus, jaučiamus neadekvatumo ir menkavertiškumo jausmus.

17-o informanto žmogaus piešinio požymiai

17-as informantas nupiešė sumažinto dydžio piešinį, užimantį mažiau nei 1/3 lapo dalies (žr. 51 priedą), kas Vengerio (2008) nuomone, perspėja apie piešančiojo išgyvenamus negatyvius jausmus. Widlöcher (2010, p.80) nuomone, vaikai piešimo metu panaudojantys pernelyg mažą grafines erdvės, tai bus tam tikro nestabilumo požymis. Hammer (1954) teigia, kad ausų nebuvimas žmogaus piešinyje rodo piešančiojo atsiribojimą nuo socialinės aplinkos skleidžiamų audio stimulų. Buck (1948) nuomone, gerai nupiešti ir užapvalinti pečiai – nurodo lygią, lanksčią, pakankamai gerai subalansuotą jėgos išraišką; nupieštos per trumpos, bet prailgintos ir vis dar per

trumpos žmogaus kojos atskleidžia itin ryškų psichologinį ar fiziologinį nepaslankumo jausmą; į priešingas puses nukreiptos pėdos – rodo subjektą turint ambivalentiškus jausmus.

18-o informanto žmogaus piešinio požymiai

18-as informantas nupiešė padidinto dydžio piešinį, užimantį daugiau nei 2/3 lapo erdvės (žr. 52 priedą), kas, Vengerio (2008) nuomone, liudija apie jaučiamą sujaudinimo būseną, smarkiai sumažėjusią kontrolę. Buck (1948) teigimu, intensyviai užtušuoti žmogaus plaukai – nerimas dėl mąstymo ir vaizduotės; intensyviai užtušotos rankos ir paslėptos už nugaros atskleidžia bendravimo atsisakymą, akys su užtušutomis rainelėmis – galimai baimę dėl naujų kontaktų, santykių užmezgimo; rankos platesnės ties plaštaka, ne ties petimi rodo veiksmų kontrolės trūkumą, impulsyvumą, pėdos nukreiptos į priešingas puses rodo subjektą turint ambivalentiškus jausmus; tvirtos kojos, ties pagrindu – ryškus stabilumo pojūtis; gausus nereikšmingas piešinio detalizavimas atskleidžia jaučiamą nesaugumą.

19-o informanto žmogaus piešinio požymiai

19-as informantas nupiešė padidinto dydžio piešinį, užimantį daugiau nei 2/3 lapo erdvės (žr. 53 priedą) Remiantis tuo, jog 19-as informantas piešdamas žmogų išnaudojo didžiąją lapo erdvės dalį, vizualiai neužbaigė žmogaus figūros, nagrinėjamu atveju piešinio pabaigimas, t.y. kojų nuo kelių iki pėdų nupiešimas vyktų menamoje erdvėje už testui pateikto lapo ribų, galima teigti, jog 19-o informanto piešinys atsispindi ne tik piešusiojo siekį užpildyti kuo daugiau lapo erdvės, bet ir nustatytų ribų peržengimą. Tai atspindi autoriui būdingą nesubrendimą, galimą kontrolės stygių. Buck (1948) teigimu, nupiešti žmogaus ūsai yra falinio pakaitalo simbolis; dešinio peties aštrus kampas atspindi susiformavusią gynybinę, perdėto atsargumo nuostatą.

20-o informanto žmogaus piešinio požymiai

20-as informantas nupiešė sumažinto dydžio piešinį, užimantį mažiau nei 1/3 lapo dalies (žr. 54 priedą), kas Vengerio (2008) nuomone, perspėja apie piešiančiojo išgyvenamus neigiamus jausmus. Widlöcher (2010) teigimu, viršutine puslapio dalimi besinaudojantis vaikas išreiškia polinkį į pasipūtimą, o piešianti lapo apačioje parodo, kad yra stabilus ir „tvirtai įaugęs“.

21-o informanto žmogaus piešinio požymiai

21-as informantas nupiešė sumažinto dydžio piešinį, užimantį mažiau nei 1/3 lapo dalies erdvės (žr. 55 priedą), kas Vengerio (2008) nuomone, perspėja apie piešiančiojo išgyvenamus neigiamus jausmus. Viršutine puslapio dalimi besinaudojantis vaikas išreiškia polinkį į pasipūtimą. Hammer (1954) teigia, kad ausų nebuvimas žmogaus piešinyje rodo piešiančiojo atsiribojimą nuo socialinės aplinkos skleidžiamų audio stimulų. Rankos platesnės ties plaštaka, ne ties petimi – veiksmų kontrolės trūkumas, impulsyvumas. Kojos nevienodo dydžio – ambivalentiškumas autonomijos siekimo atžvilgiu.

22-os informantės žmogaus piešinio požymiai

22-as informantė nupiešė sumažinto dydžio piešinį, užimantį mažiau nei 1/3 lapo dalies (žr. 56 priedą), kas Vengerio (2008) nuomone, perspėja apie piešiančiojo išgyvenamus negatyvius jausmus. Hammer (1954) teigia, kad ausų nebuvimas žmogaus piešinyje rodo piešiančiojo atsiribojimą nuo socialinės aplinkos skleidžiamų audio stimulų.

23-ios informantės žmogaus piešinio požymiai

23-ia informantė nupiešė vidutinio dydžio piešinį, užimantį nuo 1/3 iki 2/3 lapo erdvės (žr. 57 priedą). Buck (1948) teimu, didelis papildomų detalių vaizdavimas atspindi ryškų subjekto demonstratyvumą.

24-o informanto žmogaus piešinio požymiai

2a-as informantas nupiešė sumažinto dydžio piešinį, užimantį mažiau nei 1/3 lapo dalies erdvės (žr. 58 priedą), kas Vengerio (2008) nuomone, perspėja apie piešiančiojo išgyvenamus negatyvius jausmus. Viršutine puslapio dalimi besinaudojantis vaikas išreiškia polinkį į pasipūtimą. Mažos akys – subjekto siekis matyti tiek mažai kiek tik galima. Bedard (2009) nuomone, nupieštos mažos žmogaus ausys – tai troškimas nustelbti, nepriimti jokios kritikos. Buck (1948) teigimu, jei rankos platesnės ties plaštaka, nei ties petimi atskleidžiamas veiksmų kontrolės trūkumas, impulsyvumas; o į priešingas puses nukreiptos pėdos – rodo subjektą išgyvenant ambivalentiškus jausmus.

25-o informanto žmogaus piešinio požymiai

25-as informantas nupiešė sumažinto dydžio piešinį, užimantį mažiau nei 1/3 lapo dalies erdvės (žr. 59 priedą), kas Vengerio (2008) nuomone, perspėja apie piešiančiojo išgyvenamus negatyvius jausmus. Viršutine puslapio dalimi besinaudojantis vaikas išreiškia polinkį į pasipūtimą. Hammer (1954) teigia, kad ausų nebuvimas žmogaus piešinyje rodo piešiančiojo atsiribojimą nuo socialinės aplinkos skleidžiamų audio stimulų. Buck (1948) teigimu, jei akys nupieštos kaip tuščios akiduobės atskleidžiamas stiprus nenoras priimti vizualinius stimulus, priešiškus kitiems; pečių kampuočius rodo susiformavusią piešiančiojo gynybinę, perdėto atsargumo nuostatą.

2.3. Vaikų globos namų ugdytinių santykių problemų identifikavimas

Atlikus sociometrinę apklausą, susisteminus jos metu surinktus duomenis bei išanalizavus jos rezultatus išryškėjo vaikų globos namų ugdytinių tarpusavio sąveikos, grindžiamos vienpusių simpatijos ir grįžtamojo ryšio antipatijos jausmais bei abipusės antipatijos jausmais, kurios identifikuojamos kaip vaikų globos namų ugdytinių santykių konfliktinės sritys bei egzistuojančios problemos.

Pirmuoju sociometrinio testo kriterijumi - Tortadienio šventės rengimo atveju - nustatyta

abipusė antipatija tarp 10-o informanto ir 15-os informantės, vienusė simpatija ir grįžtamoji vienusė antipatija tarp 1-os ir 11-os informančių, 3-io ir 18-o informantų, tarp 10-o ir 14-o informantų.

Antruoju sociometrinio testo kriterijumi – rašinio lietuvių kalbos pamokai rašymu – nustatyta abipusė antipatija tarp 3-io ir 24-o informantų, vienusė simpatija – grįžtamoji vienusė antipatija tarp 7-os ir 15-os informančių.

Trečiuoju sociometrinio testo kriterijumi – poilsavimo vasaros stovykloje atveju – nustatyta abipusė antipatija tarp 8-os ir 9-os informančių, vienusė simpatija ir grįžtamoji vienusė antipatija tarp 11-os ir 13-os informančių, tarp 17-o ir 19-o informantų.

Išvados

1. Vykstančios socialinės sąveikos apraiškos, asmenų sąveikavimo rezultatas yra grupėje egzistuojantys narių tarpusavio santykiai. Pastarųjų pobūdį grupėje lemia socializacijos proceso metu priimtose grupės narių vertybės, susiformavusios nuostatos bei įsitikinimai. Vaikų globos namų ugdytinių tarpusavio santykius sąlygoja socializacijos metu pirminėje grupėje – šeimoje, įgyta negatyvi patirtis, bei gyvenimo vaikų globos namuose metu išmokti elgesio modeliai, bendravimo stilius, grupėje įgytas ugdytinio kaip grupės nario statusas bei įsisavinti joje priimtini, efektyvūs statuso palaikymo būdai.

2. Vaikų globos namų ugdytinių santykių savybių, struktūros ir ugdytinių asmenybinių bruožų tyrimui pasirinkta kokybinė tyrimo prieiga. Tarpasmeniniai santykiai vaikų globos namų ugdytinių grupėje tirti verbaliniu-projekciniu lygiu – taikant sociometrines apklausos metodą, kuomet buvo analizuojami sociometriniu testu surinkti duomenys. Duomenų analizės metu gautas vaikų globos namų ugdytinių santykių struktūros vaizdas, paremtas grupės narių sociometriniu statusu. Ugdytinių asmenybinių bruožai tirti žmogaus piešinio metodu, kuomet buvo analizuojami formalieji žmogaus piešinio požymiai: piešinio dydis, linijų ypatumai, piešinių atlikimo detalumas, žmogaus galva, veido bruožai, kūnas, rankos, kojos, papildomos detalės.

3. Identifikuotos šios vaikų globos namų ugdytinių santykių konfliktinės sritys, santykių problemos: darbo kriterijumi grįstoje veikloje nustatyta abipusė antipatija tarp 10-o informanto ir 15-os informantės, vienpusė simpatija ir grįžtamoji vienpusė antipatija tarp 1-os ir 11-os informančių, 3-io ir 18-o informantų, tarp 10-o ir 14-o informantų; formalios užduoties atlikimo veikloje nustatyta abipusė antipatija tarp 3-io ir 24-o informantų, vienpusė simpatija – grįžtamoji vienpusė antipatija tarp 7-os ir 15-os informančių; poilsio kriterijumi grįstoje veikloje nustatyta abipusė antipatija tarp 8-os ir 9-os informančių, vienpusė simpatija ir grįžtamoji vienpusė antipatija tarp 11-os ir 13-os informančių, tarp 17-o ir 19-o informantų.

Literatūra

1. Advilionienė, Ž. (2004). *Sociologijos įvadas. Paskaitų konspektas*. Marijampolė: Marijampolės kolegijos Leidybos centras.
2. Antinienė, D., Ausmanienė, N., Jakštys, J., Lekavičienė, R., Lupeikienė, L., Markevičienė, E., Matulienė, G., Paužienė, E., Tamkevičienė, D., Vasiliauskaitė, Z., Zajančauskaitė, L. (2002). *Psichologija studentui: vadovėlis*. Kaunas: Technologija.
3. Bedard, N. (2009). *Vaikų piešiniai*. Vilnius: Baltos lankos.
4. Berger, L. P., Luckmann, Th. (1999). *Socialinis tikrovės konstravimas: žinojimo sociologijos traktatas*. Vilnius: Pradai.
5. Berns, R. M. (2009). *Vaiko socializacija: šeima, mokykla, visuomenė*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
6. Broom, L., Bonjean, C., Broom, D. (1992). *Sociologija: esminiai tekstai ir pavyzdžiai*. Kaunas: Litera Universitatis Vytauti Magni.
7. Chmiel, N. (2005). *Darbo ir organizacinė psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
8. Cillessen, N. H. A., Marks, L. E. P. (2011). *Popularity in the Peer System*. Edited by Cillessen, N. H. A., Schwartz, D., Mayeux, L. New York: The Guilford Press.
9. Čepukienė, V., Pakrošnis, R. (2008). Vaikų globos namuose gyvenančių paauglių psichologinio ir socialinio funkcionavimo sunkumus lemiantys veiksniai: asmenybės savybių ir gyvenimo globos namuose ypatumų sąveika. *Specialusis ugdymas*, 2 (19), 31–44.
10. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Lietuvių kalbos institutas. <http://dz.lki.lt> (žiūrėta 2013-02-01).
11. Dumbliauskas, V. (1999). *Sociologija: mokymo priemonė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
12. Fürst, M. (1999). *Psichologija*. Vilnius: Lumen.
13. Gailienė, D., Bulotaitė, A., Sturlienė, N. (2002). *Asmenybės ir bendravimo psichologija*. Vilnius: Tyto alba.
14. Giddens, A. (2005). *Sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
15. Gilligan, J. (2002). *Smurto prevencija*. Vilnius: Eugrimas.
16. Guščinskienė, J. (2001). *Sociologijos įvadas: struktūrinės loginės schemas ir komentarai: mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.
17. Hoffman, C. (2001). Introduction to Sociometry. <http://www.hoopandtree.org/sociometry.htm> (žiūrėta 2013-01-09).
18. International encyclopedia of the social sciences, 2nd ed (2007-08-17). *Sociometry*. <http://www.uky.edu/~rremer/sociometry/Sociometry.pdf> (žiūrėta 2013-01-10).

19. Juodraitis, A. (2004). *Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika*. Šauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
20. Kaffemanienė, I., Tumelytė, D. (2008). Globos namų auklėtinių laisvalaikis ir popamokinis užimtumas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4 (20), 164–168.
21. Kavolius, R. (2008). Vaikų globos namų ugdytinių mokymosi motyvacijos problema ir jos sprendimo galimybės. *Empiriniai socioeducaciniai tyrimai*, 28–33.
22. Kepalaitė, A. (2008). *Grupės ir grupiniai procesai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
23. Kveskienė, (2005). *Pozityvioji socializacija: monografija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
24. LaFontana, K. (2009). *Peer Relationships*. Edited by Ryan, A., Wentzel, K., Baker, S., Brown, B., Davidson, H., LaFontana, K. <http://www.education.com/reference/article/peer-relationships/> (žiūrėta 2013-02-09).
25. Leliūgienė, I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija.
26. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinė pedagogika: vadovėlis*. Kaunas: Technologija.
27. Leonavičius, J. (1993). *Sociologijos žodynas*. Vilnius: Academia.
28. Leonavičius, V. (2003). *Sociologija: vadovėlis*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
29. Lietuvos statistikos departamentas (2013). *Paslaugos - rodiklių duomenų bazė: gyventojai ir socialinė statistika, socialinė apsauga, per metus tėvų globos netekę vaikai, socialinės rizikos šeimų skaičius metų pabaigoje*. <http://www.stat.gov.lt/> (žiūrėta 2013-04-20).
30. Luobikienė, I., Guščinskienė, J., Palidauskaitė, J., Vaitkienė, R. (1997). *Sociologijos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
31. Matulionis, V. A. (2002). *Sociologija: vadovėlis*. Vilnius: Homo liber.
32. Povilaitis, R., Jasiulionė, S. J., Kurienė, A., Pūras, D., Arlauskaitė, Ž., Petkutė, E., Čižauskaitė, J., Valantinas, V. (2007). *Kuriame mokyklą be patyčių*. Vilnius: UAB Multiplex.
33. Pruskus, V. (2003). *Sociologija: teorija ir praktika*. Vilnius: Vilniaus teisės ir verslo kolegija.
34. Rupkuvienė, S., Pociūtė A. (2008). Vaikų globos namų ugdytinių mokymosi motyvacijos problema ir jos sprendimo galimybės. *Empiriniai socioeducaciniai tyrimai*, 28–33.
35. Samašonok, K., Barkauskaitė, M. (2012). Bendraamžių ir globos namų darbuotojų požiūris į globos namų auklėtinių užimamą socialinį statusą bendraamžių grupėje. *Pedagogika*, 105, 102–111.
36. Samašonok, K., Gudonis, V., Žukauskienė, R. (2005). Globos namų auklėtinių adaptacijos mokykloje ypatumai. *Ugdymo psichologija*, 15, 7–17.
37. Samašonok, K., Gudonis, V., Žukauskienė, R. (2006). Paauglių, gyvenančių globos institucijose ir pilnose šeimose, kognityvinių strategijų ir elgesio bei emocinių problemų ypatumai. *Socialinis darbas*, 5 (2), 45-54.

38. Sharma, K. R. (2007). *Social Change and Social Control*. Delhi: Nice Printing Press.
39. Savanevičienė, A., Šilingienė, V. (2005). *Darbas grupėse*. Kaunas: Technologija.
40. Suslavičius, A. (2006). *Socialinė psichologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
41. Šlušnienė, D. (2008). Vaikų gyvenančių globos namuose, įgūdžių saugoti savo sveikatą analizė. *Empiriniai socioedukaciniai tyrimai*, 51–65.
42. Tamašauskienė, R. (2008). Vaikų gyvenančių globos namuose, asmenybinių nenoro mokytis priežasčių analizė. *Empiriniai socioedukaciniai tyrimai*, 45–50.
43. Targamadzė, V., Valeckienė, D. (2007). Patyčių bendrojo lavinimo mokykloje samprata: priežasčių, formų ir pasekmių diskursas. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 19, 159–171.
44. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras.
45. Valackienė, A., Mikėnė, S. (2008). *Sociologinis tyrimas: metodologija ir atlikimo metodika*. Kaunas: Technologija.
46. Valickas, G. (1997). *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos: monografija*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
47. Vengeris, A. (2007). *Psichologiniai piešinių testai*. Vilnius: Presvika.
48. Vengeris, A. (2008). *Psichologinis konsultavimas ir diagnostika. I dalis*. Vilnius: Presvika.
49. Witte, E. H. (2005). *Soziale Beziehungen. Gruppen- und Intergruppenprozesse. Hamburger Forschungsbericht zur Sozialpsychologie Nr. 64*. Hamburg: Universität Hamburg.
50. Žakaitis, P. (2010). *Socialinės psichologijos laboratoriniai darbai: metodinis leidinys psichologijos programos studentams*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
51. Žukauskienė, R. (2006). *Kriminalinio elgesio psichologija: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.

Inga Kazakauskaitė

**SOCIOMETRIC AND HUMAN DRAWING METHODS HARMONIZATION AS A
OPPORTUNITY TO IDENTIFY RELATIONS PROBLEMS OF CHILDREN FROM
FOSTER HOME**

The Master's Degree Thesis

Summary

In the current thesis, when analysing the concepts of social interaction and group, a concept of social interaction from the aspect of socialization theories, the theoretical analysis of social interaction in the group was performed.

When applying the sociometric and human drawing methods, the research was conducted which aim was to analyse the singularities of relations among children from foster home, object is the identification of the relationship problems among children from foster home when harmonizing the sociometric and human drawing methods between themselves.

In total, 25 children from the foster home of Marijampolė county took part in the research.

The singularities of relations – relationship characteristics, their structure, children's personal character features predetermining the singularities of interrelations of children from foster home were analysed in the empirical chapter.

The most important conclusions of the empirical research:

Conflict areas of the relationship, relationship problems among the children from this foster home have been identified: in the activity based on work criterion, mutual antipathy established between 10th male informant and 15th female informant, single-sided affection and reversible single-sided antipathy between 1st and 11th female informants, 3rd and 18th male informants, between 10th and 14th male informants; in the activity related to the fulfilment of a formal task, mutual antipathy established between 3rd and 24th male informants, single-sided affection – reversible single-sided antipathy between 7th and 15th female informants; in the activity based on recreation criterion, mutual antipathy established between 8th and 9th female informants, single-sided affection and reversible single-sided antipathy between 11th and 13th female informants, between 17th and 19th male informants.

Key words: affection, antipathy, sociometric status, ambivalence, demonstrativeness, depression, depressive condition, extroversion, introversion, introversion.